

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI**

**5-6 YAŞ ÇOCUKLARINDA ALGILANAN CİNSİYET
KALIPYARGILARINA İLİŞKİN EBEVEYN
BEKLENTİLERİ İLE OYUNCAK TERCİHLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONURAY GÜNEY

101104110

İstanbul, Ekim 2012

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI**

**5-6 YAŞ ÇOCUKLARINDA ALGILANAN CİNSİYET
KALIPYARGILARINA İLİŞKİN EBEVEYN
BEKLENTİLERİ İLE OYUNCAK TERCİHLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONURAY GÜNEY

101104110

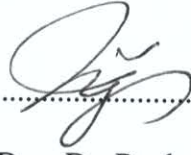
Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. İdil Kaya Balkan

İstanbul, Ekim 2012

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

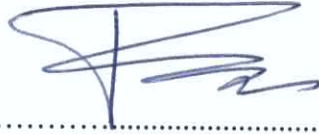
05.10.2012 tarihinde tezinin savunmasını yapan Onuray GÜNEY'e ait "5-6 Yaş Çocuklarında Algılanan Cinsiyet Kalıpyargılarına İlişkin Ebeveyn Beklentileri İle Oyuncak Tercihleri Arasındaki İlişki" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak ~~Oy Birliği/Oy Çokluğuyla~~ Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Bayhan ÜGE
(Başkan)

Yrd. Doç. Dr. İdil KAYA BALKAN
(Üye)
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Figen KARADAYI
(Üye)

ÖNSÖZ

Tez süreci boyunca yol gösteren, destek olan, beni sakinleştiren ve anlayışla karşılayan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. İdil KAYA BALKAN'a,

Bana araştırma yapmanın ne demek olduğunu öğreten ve ufku genişleten Boğaziçi Üniversitesi'ndeki hocalarıma,

Her anımda olduğu gibi bu zorlu süreçte de en yakınım, anneannem Sultan CİVAN'a,

İyimserliği, güler yüzü, anlayışı ve sabrıyla yanımda olan İlhan ADALAN'a,

Bana ve tezime geçen her emeği için bu zorlu sürecin bana kazandırdığı dost Seda ATASOY'a,

Arkadaşlıkları, yoldaşlıkları ve istatistik konularındaki yardımları için Bingül UZEL ve Mine KİLİTÇİ'ye,

Yüksek lisans eğitimime başlamamda bana verdikleri gayret ve her türlü destek için Betül AKTÜRK ve Murat TÜRKMEN'e,

Kendi tez sürecini benimle paylaşarak beni rahatlattığı ve veri toplama sürecindeki içtenliği için Belgü KAÇMAZ'a,

Veri toplama sürecindeki yardımları için Barış SEZGİN'e, Öğr. Gör. Gülçin KARADENİZ'e, Harika ÖZASLAN'a, Müge ERTÜRK'e ve öğrencileriyle çalıştığım tüm anaokulu öğretmenlerine,

Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği'nin bilgilerini paylaşarak tezime sağladığı katkısı için Prof. Dr. Dilek ŞİRVANLI ÖZEN'e,

Yüksek lisans tezini benimle paylaşarak literatürüme sağladığı katkısı için Füsun GÖKKAYA'ya,

Katılımları için tüm çocuklara ve velilere,

Teşekkürlerimi sunarım.

Ekim 2012

Onuray GÜNEY

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri ile ebeveynlerinden algıladıkları cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin beklentilerin ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca, okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgileri ile cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihlerinin ilişkisine bakılmıştır.

Araştırma, İstanbul'daki sekiz anaokuluna devam eden 28 kız ve 28 erkek olmak üzere toplam 56 çocuk ve ebeveynleriyle yapılmıştır. Katılımcılar orta ve üst sosyoekonomik seviyedendir. Örneklemdaki çocukların yaşları 59 ve 81 ay arasında değişmektedir, yaş ortalamaları 67,5 aydır.

Araştırmada çocuklardaki cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları ölçmek için Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği (Sex Stereotype Measure II) kullanılmıştır. Çocukların oyuncak tercihleri, ebeveynlerinden algıladıkları beklentiler ve ebeveynlerin beklentileri için araştırmacı tarafından geliştirilen uygulamalar kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla Sosyodemografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların kendileriyle aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları kalıpyargısal beklentilerin kalıpyargısal olmayanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Kızların kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu, toplam kalıpyargı bilgisinde ve erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinde erkekler ve kızlar arasında anlamlı fark olmadığı bulunmuştur. Erkeklerin erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıları kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla tanıdıkları, kızların ise iki cinsiyete ilişkin kalıpyargı bilgilerinde fark olmadığı görülmüştür. Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların kadın ve erkek kalıpyargı puanlarına göre kalıpyargısal olanlar, kalıpyargısal olmayanlardan ve ters yönde kalıpyargısal olanlardan daha fazladır. Bu fark oyuncak tercihi cinsiyet tipine uygun erkeklerin kadın kalıpyargı puanlarında bulunamamıştır.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi dönem çocuklar, oyuncak tercihleri, algılanan ebeveyn beklentileri, cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılar

ABSTRACT

In this research, the relation between sex-typed toy preferences of preschoolers and their perceptions of parents' expectations about gender stereotypes was investigated. In addition, the relation between children's knowledge of sex-trait stereotypes and sex-typed toy choices of preschoolers was examined.

The study was conducted with a total of 56 children (28 girls, 28 boys) who are from eight kindergartens in İstanbul and their parents. Participants are from middle and high socioeconomic status. The ages of children in the sample are between 59 and 81 months, with the average of 67,5 months.

In the study, Sex Stereotype Measure II (SSM II) was used to measure sex-trait stereotypes of children. For toy preferences of children, perceived parental expectations and expectations of parents, the applications that were developed by the researcher were used. To determine the demographic features of participants, the Socio-demographic Questionnaire Form was used.

According to results, for children preferred sex-typed toys, perceived stereotype-consistent expectations from same sex parents are more than stereotype-inconsistent ones. Girls' knowledge of female stereotype traits is higher than boys'. But no significant difference was found for total stereotype knowledge and male traits between boys and girls. Boys' awareness of male stereotype traits is more than female traits. There is no difference between girls knowledge of female and male traits. For children preferred sex-typed toys, the number of SSM II scores indicated conventional stereotype knowledge is higher than those indicated chance level and those indicated reversal of conventional stereotype knowledge. This difference was not found for female stereotype traits' knowledge of boys preferred sex-typed toys.

Key words: preschool children, toy preference, perceived parent expectations, sex-trait stereotypes

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. CİNSİYET GELİŞİMİYLE İLGİLİ TEORİLER.....	3
1.1.1. Evrimsel Teori.....	3
1.1.2. Freud'un Psikoanalitik Teorisi.....	4
1.1.3. Sosyal Bilişsel Teori.....	6
1.1.4. Kohlberg'in Bilişsel-Gelişimsel Teorisi.....	7
1.1.5. Cinsiyet Şeması Teorisi.....	7
1.1.6. Money ve Ehrhard'ın Biososyal Teorisi.....	8
1.1.7. Psikolojik Çiftcinsiyetlilik (Psychological Androgyny).....	11
1.2. CİNSİYET KALIPYARGILARI.....	12
1.2.1. Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıpyargılar ile İlgili Çalışmalar.....	13
1.3. OYUNCAK TERCİHLERİ.....	15
1.3.1. Oyuncak Tercihlerinde Cinsiyet Farklılıkları.....	15
1.3.2. Oyuncak Tercihlerine Ebeveynlerin Etkisi.....	18
1.3.3. Algılanan Beklentilerin Oyuncak Tercihleriyle İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	20
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	22
1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	23
BÖLÜM II.....	26
YÖNTEM.....	26

2.1. ÖRNEKLEM.....	26
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	27
2.2.1. Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği (Sex Stereotype Measure II).....	27
2.2.2. Çocukların Oyuncak Tercihlerine ve Ebeveynlerinden Algıladıkları Beklentilere Yönelik Çocuklarla Yapılan Uygulama.....	28
2.2.3. Çocukların Oyuncak Tercihlerine İlişkin Ebeveynlerinin Beklentilerine Yönelik Ebeveynlerle Yapılan Uygulama.....	29
2.2.4. Sosyodemografik Bilgi Formu.....	30
2.3. İŞLEM.....	31
BÖLÜM III.....	32
BULGULAR.....	32
3.1. Çocukların Oyuncak Tercihlerine İlişkin Betimsel Bulgular.....	32
3.2. Ebeveynlerin Oyuncaklara İlişkin Görüşlerine Yönelik Betimsel Bulgular.....	34
3.3. Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Beklentileri ile Oyuncak Tercihleri Arasındaki İlişki.....	36
3.4. Çocukların Kalıpyargı Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	40
3.5. Çocukların Oyuncak Tercihleri ile Erkek ve Kadın Özelliklerine İlişkin Kalıpyargı Bilgileri Arasındaki İlişki.....	44
BÖLÜM IV.....	48
TARTIŞMA.....	48
KAYNAKLAR.....	55
EKLER.....	59
EK 1.....	59
EK 2.....	61
EK 3.....	63
EK 4.....	67
EK 5.....	69
EK 6.....	71
EK 7.....	73
EK 8.....	75
EK 9.....	77

ÖZGEÇMİŞ.....	79
----------------------	-----------

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1 Cinsiyete Göre Oyuncakları Sevme-Sevmeme Dağılımı.....	32
Tablo 3.2 Cinsiyete Göre Mutfak Setinin Hangi Cinsiyet İçin Olduğu Dağılımı.....	33
Tablo 3.3 Cinsiyete Göre Alet Setinin Hangi Cinsiyet İçin Olduğu Dağılımı.....	33
Tablo 3.4 Cinsiyete Göre Oyuncak Tercihleri Dağılımı.....	34
Tablo 3.5 Çocuklarının Oyuncakları Sevme-Sevmeme Durumlarına İlişkin Ebeveynlerin Beklentilerinin Dağılımı.....	34
Tablo 3.6 Ebeveynlere Göre Oyuncakların Hangi Cinsiyet İçin Olduğu Dağılımı.....	35
Tablo 3.7 Ebeveynlerin Oyuncak Tercihleri Beklentilerinin Dağılımı.....	35
Tablo 3.8 Oyuncak Tercihlerine İlişkin Anneden Algılanan Beklentilerin Dağılımı.....	36
Tablo 3.9 Oyuncak Tercihlerine İlişkin Babadan Algılanan Beklentilerin Dağılımı.....	37
Tablo 3.10 Oyuncak Tercihi Alet Seti Olan Erkeklerin Anneden Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	37
Tablo 3.11 Oyuncak Tercihi Mutfak Seti Olan Kızların Anneden Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	38
Tablo 3.12 Oyuncak Tercihi Alet Seti Olan Erkeklerin Babadan Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	38
Tablo 3.13 Oyuncak Tercihi Mutfak Seti Olan Kızların Babadan Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	39
Tablo 3.14 Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği Sonuçlarının Kategorilerine Örneklem Dağılımı.....	40
Tablo 3.15 Erkek Kalıpyargı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	41

Tablo 3.16 Kadın Kalıpyargı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	41
Tablo 3.17 Toplam Kalıpyargı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	42
Tablo 3.18 Çocuklardaki Erkek ve Kadın Kalıpyargı Puanlarının T-Testi Sonuçları.....	42
Tablo 3.19 Erkeklerin Erkek ve Kadın Kalıpyargı Puanlarının T-Testi Sonuçları.....	43
Tablo 3.20 Kızların Erkek ve Kadın Kalıpyargı Puanlarının T-Testi Sonuçları.....	43
Tablo 3.21 Oyuncak Tercihi Alet Seti Olan Erkeklerin Erkek Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	44
Tablo 3.22 Oyuncak Tercihi Mutfak Seti Olan Kızların Erkek Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	45
Tablo 3.23 Oyuncak Tercihi Alet Seti Olan Erkeklerin Kadın Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	46
Tablo 3.24 Oyuncak Tercihi Mutfak Seti Olan Kızların Kadın Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	47

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çocuğun gelişimi açısından cinsiyeti büyük önem taşımaktadır. Anne-baba adaylarının doğacak bebekleri hakkında ilk öğrenmek istedikleri şeylerden biri bebeklerinin cinsiyeti olmaktadır (Blakemore, Berenbaum ve Liben, 2009). Doğacak bebeğin cinsiyeti öğrenildikten sonra ona alınan eşyaların renginden, ona seslenirken kullanılan sözcüklere hatta bebeğe verilecek isme kadar her şey farklılaşmaktadır (Blakemore ve ark., 2009; Shaffer, 2009). Ebeveynler henüz bebekleri dünyaya gelmeden kızlarının daha yumuşak huylu ve hassas, oğullarının ise daha taşkın ve güçlü olduğunu düşünmektedirler (Peretti ve Sydney, 1984). Ebeveynlerin 20-24 aylık bebeklerinin cinsiyetlerine uygun davranışlarına olumlu, cinsiyete uygun olmayan davranışlarına ise olumsuz karşılık verdikleri gösterilmiştir (Fagot, 1978). Cinsiyet sosyal yaşantının düzenlenmesinde çocuklukta olduğu gibi yetişkinlikte de önemli bir etkidir. Kadınların ve erkeklerin birbirlerinden farklı giyim tarzları ve saç şekilleri, farklı yaşam rolleri, farklı sorumlulukları, diğer insanlarla farklı etkileşimleri olduğu görülmektedir (Blakemore ve ark., 2009).

Cinsiyet kalıpyargıları kadınların ve erkeklerin nasıl olduklarına ilişkin düşüncelerdir. Cinsiyet kalıpyargılarının çocuklarda 2-2.5 yaşlarından itibaren ortaya çıktığı bilinmektedir. 3-6 yaşlarında ise bu kalıpyargılar ilgi alanları, aktiviteler, meslekler gibi pek çok alanda gelişir ve oldukça katı hale gelir. Bu yaşlarda, çocuklardaki cinsiyet kalıpyargıları oyun ve oyuncak tercihlerine de yansır. Çocuklar cinsiyet tiplerine uygun (gender-typed) oyun ve oyuncaklara yönelirler (Shaffer, 2009).

3, 4 ve 5 yaş çocuklarıyla yapılan çalışmalarda, çocukların oyuncak tercihleri konusunda yakınlarının cinsiyete ilişkin beklentilerini bildikleri ve bu beklentilerin oyuncak tercihlerine yansıdığı gösterilmiştir (Freeman, 2007; Raag, 1999; Raag ve Rackliff, 1998). Yine bu çalışmalarda cinsiyet kalıpyargılarının ve bu kalıpyargılarla oluşan beklentilerin kültürle ilişkili olduğu da belirtilmiştir. Zammuner (1987), İtalyan ve Hollandalı çocukların oyuncak tercihlerindeki cinsiyet farklılıklarına ilişkin sosyal görüşleri yansıttığına dair ampirik bulgular elde etmiştir. İtalyan çocukların oyuncak tercihlerinin, Hollandalı çocuklarınkinden daha cinsiyet tipine uygun olduğu bulunmuş ve bu durum İtalya'nın Hollanda'dan daha cinsiyet tipine uygun sosyal tutumları olmasıyla açıklanmıştır (aktaran Nelson, 2005). Diğer taraftan oyuncak tercihlerinin sosyal yapıyı yansıtmadığını gösteren bazı çalışmalar da yapılmıştır. Nelson (2005) cinsiyet eşitliği konusunda diğer ülkelerden önde olan İsveç'te yaptığı çalışmasında 3 ve 5 yaş çocuklarının oyuncaklarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda İsveçli çocukların diğer ülkelerdeki çocuklar gibi cinsiyet tipine uygun oyuncaklara sahip oldukları bulunmuştur. İsveç'in cinsiyet konusundaki eşitlikçi tutumunun İsveç'te yaşayan çocukların sahip oldukları oyuncaklarda görülmediği gözlenmiştir.

Türkiye cinsiyet eşitliği konusunda Batı'ya göre daha geleneksel tutumlara sahip olmasına rağmen; kırsaldan şehir yaşamına geçiş, eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadınların iş hayatındaki yerinin artmasıyla kadınların statüsünün arttığı görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1986). Sunar (1982) Türkiye ve Amerika'dan seçilmiş örneklemi karşılaştırdığı çalışmasında iki kültürde de kadın özelliklerine dair kalıpyargıların aynı olduğunu fakat; Türkiye'de Amerika'ya göre kadın ve erkek arasında daha fazla fark algılandığını bulmuştur. Bu durumu Türk kültüründe kalıpyargıların daha güçlü olmasıyla açıklamıştır.

Türkiye’de yapılan çocukların oyuncak tercihleri konusunda yakınlarının cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin beklentilerini nasıl algıladıkları ve algılanan bu beklentilerin oyuncak tercihlerine yansımalarına dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada 5-6 yaş çocuklarının bu beklentilere dair algıları ile oyuncak tercihlerinin ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca, çocukların cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları ile oyuncak tercihlerinin ilişkisi incelenmiştir.

Bu çalışma, ebeveynlerin çocuklarının cinsiyet gelişimine olan etkilerinin daha açık görülmesini kolaylaştırıp; cinsiyete ilişkin kalıpyargıların hayatın erken dönemlerinde oluşumunu ve etkilerini anlamaya yardımcı olarak alana katkı sağlayacaktır.

Giriş bölümünün devamında cinsiyet gelişimiyle ilgili teoriler yer almaktadır. Ardından cinsiyet kalıpyargılarından bahsedilmiş ve cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılar üzerine olan çalışmalar aktarılmıştır. Daha sonra da sırasıyla oyuncak tercihlerinde cinsiyet farklılıkları, oyuncak tercihlerine ebeveynlerin etkisi ve algılanan beklentilerin oyuncak tercihleriyle ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar anlatılmış, bu çalışmanın amacı ve önemi sunulmuştur.

1.1. CİNSİYET GELİŞİMİYLE İLGİLİ TEORİLER

1.1.1. Evrimsel Teori

Evrimsel Teori’ye göre kadınlar da erkekler de genlerini gelecek nesillere aktarma amacını taşımaktadırlar. Bu da çocuk sahibi olmakla mümkündür. Erkeklerin ve kadınların çocukları için yaptıkları yatırım farklıdır. Kadınlar uzun bir

gebelik dönemi geçirmekte, bebek doğduktan sonra ona bakım sağlamakta ve çocuklarına erkeklerden daha çok yatırım yapmaktadırlar (Trivers, 1972; aktaran Kenrick, Trost ve Sundie, 2004). Ancak, bu büyük yatırımlara rağmen erkeklerden daha az çocuk sahibi olabilmektedirler. Bu nedenle kadınlar daha hassas, duygusal, fedakar özellikler geliştirmektedirler. Erkekler ise sadece daha çok cinsel ilişki sonucu daha çok çocuk sahibi olabilmekte ve daha çok ilişkiye girmeyi sağlayabilmek için daha iddialı, bağımsız, rekabetçi özellikler geliştirmektedirler (Geary, 1999; aktaran Shaffer, 2009).

Evrimsel Teori çevresel, kültürel ve sosyalleşme ile ilgili faktörleri yeterince ele alamadığı için eleştirilmektedir (Blakemore ve ark., 2009).

1.1.2. Freud'un Psikoanalitik Teorisi

Freud'un Psikoanalitik Teorisi, insanların psikoseksüel evrelerden geçerek geliştiklerini iddia etmektedir. Bu teoride 3-6 yaşlarında görülen fallik evre cinsiyet gelişimi açısından en önemli dönemdir. Bu dönemde haz noktası genital bölgededir. Fallik evrede çocuk karşı cinsten olan ebeveynle cinsel arzu hisseder, aynı cinsten olan ebeveynle ise rekabet algılanır. Buna göre, erkekler anneye cinsel arzu hissederken babayı anneye ulaşmada rakip görmekte, kızlardaysa bu durumun tersi yaşanmaktadır (Blakemore ve ark., 2009; Miller, 2008; Shaffer, 2009).

Fallik evrede erkek çocuğun bilinçaltında hadım edilme korkusu/anksiyetesi gelişmektedir. Çocuk, babasının çocuğun annesine olan arzusunu fark ederse onu hadım etmesinden korkar. Kızlarda ise penise imrenme gerçekleşir. Bu dönemde kızlar penise sahip olmamalarının nedeni olarak annelerini görmektedirler. Anneleri onları dünyaya penise sahip olmadan getirdikleri için annelerini bu durumlarından sorumlu tutmaktadırlar. Bu yüzden kızların bu dönemde annelerine olan sevgileri

azalmaktadır. Kızlarda babaya duyulan cinsel arzunun temelinde kendilerinde olmayan fakat babada olan penisi paylaşma arzusu vardır (Freud, 1927).

Erkek çocuk hadım edilme korkusundan kurtulmak için baba ile özdeşleşme yolunu seçer. Baba ile özdeşleşme hadım edilme korkusunu ortadan kaldırmanın yanı sıra çocukta erkeksi cinsiyet rolünün de gelişmesini sağlar. Babanın özelliklerini içselleştirmeyle birlikte süperego da gelişir. Kız çocuklar ise penise sahip olamayacaklarını anlarlar. Bu yüzden kızlarda erkeklerinkinden daha zayıf bir süperego gelişir. Kız çocuklarda penise imrenmenin yerini çocuk isteği alır. Bu yüzden babalarına cinsel arzu hissederken annelerine karşı kıskançlık hissederler. Kızlar bu dönemde küçük kadınlara dönüşürler (Freud, 1927).

Fallik evrenin sonunda hem anne hem de babayla özdeşleşme gerçekleşmektedir (Freud, 1927; Miller, 2008). Anne ya da baba ile cinsel ilişkinin imkansızlığını anlayan çocuklar cinsiyet tiplerini kazanarak başka kadın ve erkeklerle ilişkiye hazır hale gelmektedirler (Shaffer, 2009).

Freud'un Psikoanalitik Teorisi ampirik olarak yeterince desteklenmediği için eleştirilmektedir (Banerjee, 2005). Freud'un iddia ettiği penis imrenmesini ve korkusunu çocuklarda gözlemleyebilmek oldukça zor olmaktadır. Freud'un iddiasına göre erkek çocuğun baba ile özdeşleşmesi korku kaynaklı olmaktadır. Fakat pek çok araştırmacı çocukların sıcak ve ilgili babalarla sert ve cezalandırıcı babalara göre daha güçlü bir şekilde özdeşleştiklerini göstermiştir (Hetherington ve Frankie, 1967; aktaran Shaffer, 2009). Freud'un aynı cinsten ebeveynle özdeşleşme süreci içinse, pek çok okul çağındaki çocuğun ve ergenin ebeveynleriyle benzer psikolojik yapılarla sahip olmadığı gösterilmiştir (Maccoby ve Jacklin, 1974; aktaran Shaffer, 2009).

1.1.3. Sosyal Bilişsel Teori

Sosyal Bilişsel Teori'ye göre cinsiyet gelişimi esas olarak üç şekilde gerçekleşmektedir (Bussey ve Bandura, 1999). Bunlardan ilki olan gözlemsel öğrenmeye göre çocuklar temel cinsiyet kimliklerinin oluşmaya başlaması ile birlikte seçici dikkat yoluyla kendi cinsiyetinden olan insanların davranışlarını model almaya başlarlar. Çocuklar, model aldıkları davranışları taklit etmekle birlikte bu davranışlardaki belirli kuralları öğrenip gözlenen davranışa benzeyen yeni davranışlar geliştirebilirler (soyut modelleme). Yaşıtlardan, anne-babaya hatta medyada gördükleri insanlara kadar çocukların hem kendi cinsiyetleri için hem de karşı cinsiyet için gözleyebileceği pek çok davranış ve kişi vardır. İkinci olarak ise çocuklar cinsiyete ilişkin davranışlarının farklı ortamlarda ve farklı kişilerle aynı sonuçlanmadığını fark ederler. Çocuk, deneyimleri arttıkça doğuracağı sonuçlara göre cinsiyete ilişkin davranışlarını içinde bulunulan koşullara ve ortama daha iyi manipüle edecektir. Son olarak farklandırıcı pekiştirmeye (direct tuition/ differential reinforcement) göre çocuk cinsiyetinden beklendiği gibi davrandığında ödüllendirilir/desteklenir, tersi olduğunda cezalandırılır/cesareti kırılır. Böylece çocuğun kendi cinsiyetinden beklendiği gibi davranması sağlanır. Bu üç aşamanın her birinde çocuk aktif olarak yer almaktadır.

Henüz 2-3 yaşlarındaki çocukların, model almanın ve kendilerine öğretilenlerin ötesinde cinsiyetlere ilişkin çıkarımlar yapabildikleri görülmüştür (Fagot, Leinbach ve O'Boyle, 1992). Aynı çalışmada, geleneksel cinsiyet tutumlarına sahip ve çocuklarının cinsiyetlerine uygun oyuncaklarla oynamalarını destekleyen annelerin çocuklarının cinsiyeti ayırt etme yetisini (gender labeling) anneleri eşitlikçi tutumlara sahip çocuklardan daha erken kazandıkları bulunmuştur.

1.1.4. Kohlberg'in Bilişsel-Gelişimsel Teorisi

Kohlberg'e (1966) göre cinsiyet-rolü gelişimi, bilişsel gelişime dayanır. Çocuklar sosyal deneyimlerden etkilenmeden önce cinsiyet hakkında bazı anlayışları edinmiş olmalıdır. Çocuklar kendilerini aktif bir şekilde sosyalleştirirler. Sosyalleşme çocuğun pasif olduğu bir süreç değildir (aktaran, Shaffer, 2009).

Teoriye göre çocuklar 3 yaş civarı temel cinsiyet kimliklerini kazanırlar, 3-6 yaşlarında cinsiyetlerinin kalıcılığını anlarlar, 5-7 yaşlarında ise cinsiyetlerinin duruma göre değişmeyeceğini kavrarlar. Bu üç aşama sonucu çocuklar bilişsel olarak tam bir cinsiyet anlayışı geliştirmiş olurlar. Bu durum çocukları doğru cinsiyet tiplmesi kazandırmaya itmektedir. Kısacası çocuk önce olgunlaşır, sonra model alır (Blakemore ve ark., 2009; Shaffer, 2009).

Çocuklarda cinsiyet değişmezliği kavramı tam gelişmeden yani çocukların cinsiyet konusunda yeterince olgunlaşmadan önce de kendi cinsiyetlerine uygun tercihleri yapabildikleri gösterildiğinden bu teori eleştirilmektedir. Yapılan çalışmalarda, 2,5-3 yaşlarındaki çocukların cinsiyet kimliklerini yeni kazanıyor olmalarına rağmen cinsiyetlerine uygun oyuncak tercihleri (Carter ve Levy, 1988) ve davranışları (Levy, Barth ve Zimmerman, 1998) olduğu gösterilmiştir.

1.1.5. Cinsiyet Şeması Teorisi

Carol Martin ve Charles Halverson (1981) 'a ait olan teori aslında bir bilgi-işleme teorisi. Çocuklar temel cinsiyet kimliklerini kazanmalarıyla yani kendi cinsiyetlerinin farkına varmalarıyla birlikte cinsiyetle ilgili şemaların oluştuğu doğal bir bilişsel sürece girerler. Çocuklar, kendi cinsiyetleriyle ilgili iç-grup, karşı cinsiyetle ilgili de dış-grup şemaları oluştururlar ve bu şemalara obje, oyuncak, renk

gibi kavramları yerleştirirler. Cinsiyet şemaların oluşmasıyla çocuk kendisine gelen uyaranların iç-grup şemasına uyanlarını oluşturdukları kendi-cinsiyet şemalarında (own-sex schema) bilişsel sürece sokar (hatırlar, değerlendirir vb.), dış-grup şemasına (opposite-sex schema) uyanları ise dikkate almaz. Bu süreç tekrarlandıkça da kendi-cinsiyet şeması (own-sex schema) karşı-cinsiyet şemasından (opposite-sex schema) ok daha fazla gelişmektedir. Kendi-cinsiyet şeması (own-sex schema) geliştikçe, çocukların kendi-cinsiyet tiplerine uygun (gender-typed) yani kalıpyargısal davranışlar, özellikler, bakış açıları vb kazanımları kolaylaşmaktadır. Cinsiyet şemalarının gelişimi çocuğun bilişsel gelişimiyle paralel ilerlemektedir. şemalar erken dönemlerde objeler, davranışlar, aktiviteler gibi alanlarda gelişirken sonraları roller, yetenekler, psikolojik özellikler gibi daha soyut alanlarla da zenginleşmektedir. Bu zenginleşme şemaların sürekliliğini sağlamaktadır. Yapılan çalışmalarda çocukların cinsiyete ilişkin şematizasyonları ile cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri ve cinsiyet rollerine uygun davranışları arasında pozitif korelasyon olduğu gözlenmektedir (Carter ve Levy, 1988; Levy ve ark., 1998).

1.1.6. Money ve Ehrhardt'ın Biososyal Teorisi

John Money ve Anke Ehrhardt'a (1972) ait olan teori biyolojik ve sosyal faktörlerin etkileşiminin cinsiyet gelişimine etkisini ele almaktadır. Teori cinsiyet gelişimine etki eden biyolojik etmenleri döllenmeyle başlayan ve bebek doğana kadar süren bir süreç içinde ele almaktadır. Bu süreçte genlerin ve maruz kalınan, kalınmayan ya da kalınamayan hormonların etkisini açıklamaktadır (aktaran Shaffer, 2009).

Teori, biyolojik açıdan cinsel gelişimi açıklarken pek çok kritik dönem ve olaydan bahsetmektedir. İlk kritik olay döllenmeyle gerçekleşmektedir. Babadan gelen sex kromozomuyla bebeğin genetik olarak cinsiyeti belirlenir. Altı hafta boyunca gelişmekte olan embriyo görünürde hangi cinse ait olduğu ayırt edilemeyen bir eşey organı(gonad)na sahiptir. Sex kromozomları bu eşey organının hangi cinsine gelişeceğini belirler. Eğer Y kromozomu varsa eşey organı testise, yoksa yumurtalıklara dönüşür. Bu yeni oluşan eşey organı (gonad) ikinci kritik dönemin sonucunu belirler. Erkek embriyonun testisleri iki tane hormon salgılar. Biri testosteron, bu hormon içsel erkek üreme sisteminin gelişimini harekete geçirir. Diğeri müllerien engelleyen madde (MIS-mullerian inhibiting substance) ise dış organlarının gelişimini engeller (Shaffer, 2009).

Üçüncü kritik dönem ise döllenmeden sonraki üç aydan dört aya kadar olan süredir. Testislerin testosteron salgılamasının devam etmesi normal gidişatta penisin ve testis kılıfının oluşumunu sağlar. Testosteronun salgılanmaması dişiler için normaldir. Ama erkek fetüs nadir rastlanan genetik problem TFS(Testiküler Feminizasyon Sendromu)'ye sahipse durum değişir. Bu durumda erkek fetüsün vücudu erkek sex hormonlarına karşı duyarsız olur, kadın dış genitali olan labia ve klitoris oluşur. Böyle doğan çocuklardaki farklılık çocukta adet görülmediğinde ergenlikte fark edilmektedir. Bu ve bunun gibi biyolojik cinsel gelişimin yolunda gitmediği durumlarda Money ve Ehrhardt'ın teorisindeki sosyal ve biyolojik faktörlerin cinsiyet gelişimine karşılıklı etkisini görmek mümkündür. TFS ile doğan çocuklar doğduklarında kadın dış genitaline sahip oldukları için kadın cinsiyet normlarına göre yetiştirilmektedirler. Asıl durumun anlaşılması ise genelde ergenlikte gerçekleşmektedir (Shaffer, 2009).

Verilebilecek bir başka örnek de Doğumsal Adrenal Hiperplazidir (Konjenital Adrenal Hiperplazi: KAH). KAH genetik bir sorundur, adrenal bezlerin anne karnındaki dönemde normalin çok üzerinde androjen üretmesine sebep olur. Bu durum erkek bebekte bir etkiye yol açmaz fakat dişi fetüs erkeksileşir. Yani XX gen yapısına ve dişi içsel organlarına rağmen böyle kızlar erkeklerin dış genital organına benzeyen bir genitalle penise benzeyen geniş bir klitoris ve testis kılıfına benzeyen birleşmiş bir labia ile doğarlar (Shaffer, 2009).

Doğduktan sonraki gelişimleri takip edildiğinde normal gelişen kız kardeşlerine ve diğer kız çocuklarına göre KAH'lı kızların erkek tavırlı oldukları görülmüştür. Böyle çocukların erkek oyuncaklarını ve erkeksi aktiviteleri kadınsı olanlara tercih ettikleri görülmektedir (Berenbaum ve Synder, 1995; Ehrhardt ve Baker, 1974; Money ve Ehrhardt, 1972; Servin ve ark, 2003; aktaran Shaffer, 2009). KAH'lı kızların, ebeveynleri kadınsı oyun ve oyuncaklara yönlendirmelerine rağmen erkeksi aktivite/oyunlara ilgilerinin cinsiyet gelişimi normal olan kız kardeşlerine göre çok daha yüksek olduğu da görülmektedir (Pasterski ve ark., 2005).

Money ve Ehrhardt'ın teorisine göre 18 ay 3 yaş arası ve ergenlik cinsiyet kimliğini edinmede ve cinsiyet rolü gelişiminde hassas dönemler(sensitive periods)dir. 18 ay 3 yaş arasında cinsiyet kimliğinin oluşumu ve buna bağlı olarak bazı cinsiyet-rolü kalıpyargılarının gelişimi başlamaktadır. Ergenlikte ise biyolojik gelişmelerle birlikte cinsiyet rolü edinimi güçlenmektedir. Bu yaşlarda çocuğun içinde bulunduğu sosyal ortam onun cinsel gelişimi açısından oldukça belirleyici olmaktadır (aktaran Shaffer, 2009).

1.1.7. Psikolojik Çiftcinsiyetlilik (Psychological Androgyny)

Hem kadınların hem erkeklerin kadınsı ve erkeksi özellikleri bir arada taşıyabilmesinin ve kullanabilmesinin mümkün olduğu durum psikolojik çiftcinsiyetlilik (psychological androgyny) olarak adlandırılmaktadır (Bem, 1974; 1975; 1977). Bem (1974, 1975, 1977) kadınların sadece kadınsı, erkeklerin sadece erkeksi özelliklere sahip olmasının kişilere sosyal durumlara uyum konusunda kolaylık sağlamadığından bahsetmektedir. Psikolojik çiftcinsiyetlilik ise yetişkinlik döneminde kişiye yüksek adaptasyon sağlayan bir durumdur.

Bem (1974) psikolojik anlamda çiftcinsiyetli insanların zaten toplumda var olduğunu, kişileri sadece kadınsı ya da erkeksi olarak gruplandırmanın gerçekçi olmadığını göstermiştir.

Psikolojik anlamda çiftcinsiyetli insanlar karakterlerinde hem kadına hem de erkeğe ait özellikleri bir arada bulundurmaktadırlar. Böyle kişiler sosyal durumlara uyum konusunda sadece kadın ya da erkek atıfları taşıyan kişilerden daha esnek olmaktadır. Bem (1975) yaptığı çalışmada kadınsı ve erkeksi özelliklere birarada sahip olan kişilerin itaat baskısı altında erkeksi şekilde bağımsız hareket edebildiğini, küçük bir kedi yavrusuyla karşılaştıklarında ise kadınsı şekilde oyunbaz tavırlar gösterdiklerini gözlemlemiştir. Aynı çalışmada sadece kadınsı ya da sadece erkeksi özellikler barındıran kişilerin iki durumdan birine ya da her ikisine uyum sağlayamadıkları görülmüştür.

1.2. CİNSİYET KALIPYARGILARI

Cinsiyet kalıpyargıları, bir kültürde, cinsiyetlerin psikolojik özellikleriyle ilgili yaygın olarak paylaşılan bir dizi genellemeye denir (Reber ve Reber, 2001). Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılar, bir cinsiyeti diğerine göre daha fazla ya da az sıklıkta nitelendiren psikolojik özelliklerdir. Cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargılar ise çeşitli eylemlerin kadın ve erkeğe uygunluğuna dair inançlardır. Bu inançlar geleneksel kadın ve erkek cinsiyet rollerini desteklemektedir. Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılar, cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargıları kavramsal olarak gerekçelendirmektedir (Best ve ark., 1977).

İçinde yaşanılan kültürde bebeğin/çocuğun cinsiyetine uygun olduğu düşünülen cinsiyet kimliğini, güduları, değerleri ve davranışları kazanma işlemine cinsiyet tiplemesi (gender typing) denir. Cinsiyet tiplemesi sosyalizasyon ile yakından ilgilidir. Cinsiyet kalıpyargılarının oluşumu da cinsiyet tiplemesinin bir parçasıdır. Cinsiyet tipine uygun davranış (gender-typed behaviour), içinde yaşanılan kültürde çocuğun cinsiyetine uygun olduğu düşünülen davranıştır (Shaffer, 2009). Cinsiyet tipine uygun davranışların görülmesi cinsiyet kalıpyargılarının gelişimiyle mümkündür. Bu çalışmada cinsiyet tipine uygun davranış olarak oyuncak tercihi ele alınacaktır (cinsiyet tipine uygun oyuncak tercihi / gender-typed toy preference).

Çocuk 2-3 yaşlarına ulaştığında hem kendi cinsiyetinin farkına varmakta (basic gender identity) hem de çevresindekileri cinsiyetlerine göre ayırt edebilmektedir (gender labeling). Bu yaşlarda cinsiyet kalıpyargıları da ortaya çıkmaya başlamaktadır (Fagot ve ark., 1992; Kuhn, Nash ve Brucken, 1978; Thompson, 1975). Sonraki yıllarda çocuklardaki cinsiyet kalıpyargıları artmaya devam etmektedir. 5-6 yaşlarına gelindiğinde çocuklarda cinsiyet kalıpyargıları

oldukça katıdır. Bu dönemin ardından yaklaşık 7-8 yaşla birlikte önceki dönemde katı olan kalıpyargılar daha esnek hale gelmektedir (Trautner ve ark., 2005).

1.2.1. Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıpyargılar ile İlgili Çalışmalar

Çocuklardaki cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılar üzerine (Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği kullanılarak) farklı kültürlerde yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Best ve arkadaşlarının (1977) Amerika (196 çocuk-5, 8 ve 11 yaş), İngiltere (80 çocuk-5 ve 8 yaş) ve İrlanda'dan (96 çocuk-5 ve 8 yaş) çocuklarla yaptıkları çalışmada erkeklerin, erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların, kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargılardan daha fazla farkında oldukları bulunmuştur. Fakat kız çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları farkındalığı iki cinsiyet için neredeyse eşit bulunmuştur. Üç ülkede de kalıpyargı bilgisinin yaşla birlikte artış gösterdiği belirlenmiştir. Her yaş seviyesinde erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların tanınırlığının kadın özelliğine ilişkin olanlardan daha fazla olduğu belirlenirken, kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgilerinin 5 yaştan 8 yaşa daha hızlı bir biçimde arttığı gözlenmiştir. Bu durumun, erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların davranışsal oldukları için daha erken öğrenilmelerinin sonucu olabileceği belirtilmiştir. Sadece İngiltere'de erkeklerin toplam kalıpyargı bilgilerinin kızlardan daha yüksek olduğu görülmüştür, bu fark diğer ülkelerden seçilen örneklerde gözlenmemiştir. Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıların 5 yaştan önce öğrenilmeye başlandığı ve hepsinin öğrenilmesinin 11 yaştan sonra gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Malezya'da 5 (40 çocuk) ve 8 (40 çocuk) yaş çocuklarındaki cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinin incelendiği çalışmanın sonuçları Best ve arkadaşlarının (1977) bulduğu sonuçlarla uyumludur (Ward, 1985). Kalıpyargı

bilgisinin yaşla birlikte arttığı bulunmuştur. Beş yaş çocuklarının oldukça yüksek bir kalıpyargı bilgisine sahip olduğu, bu bilginin 8 yaşa kadar arttığı ama tamamının edinilemediği gözlenmiştir. Her iki cinsiyetteki çocukların erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinin kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla olduğu, bu durumun erkeklerde kızlardan daha belirgin (yüksek) olduğu görülmüştür.

Tarrier ve Gomes (1981) ise Brezilya’da, alt ve üst sosyoekonomik seviyeden 120 (5-8-11 yaş) çocuğun cinsiyet özelliklerine dair kalıpyargı bilgilerini araştırmışlardır. Kalıpyargı bilgisinde yaşla birlikte artış gözlenmiştir. Fakat Amerika, İngiltere ve İrlanda’daki örnekleme (Best ve ark., 1977) göre Brezilyalı çocuklarda cinsiyet özelliklerine dair kalıpyargı öğreniminin çok daha yavaş ve kalıpyargı bilgisinin çok daha düşük olduğu görülmüştür. Yine Batıdaki örneklemeden farklı olarak kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargıların erkek özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla bilindiği ve daha erken öğrenildiği gözlenmiştir. Ayrıca, yüksek sosyoekonomik sınıftan olan çocukların cinsiyet özelliklerine dair kalıpyargı bilgileri düşük sosyoekonomik sınıfa göre daha yüksek bulunmuştur. İki sınıfın da 5 yaş çocuklarındaki kalıpyargı düzeyi neredeyse şans seviyesinde (kalıpyargısız değil) ve eşitken, üst sınıfın kalıpyargı bilgisi 8 yaşa kadar alt sınıfa göre çok daha büyük bir artış gösterdiği, 11 yaşta ise iki grubun kalıpyargı bilgisinin birbirine çok yaklaştığı gözlemlenmiştir. Yüksek sosyoekonomik seviyede kalıpyargı öğrenimi esas olarak erken yaşta gerçekleşirken, düşük sosyoekonomik seviyede bu öğrenimin daha geç gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Türkiye’de ise Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği’ni ilk kez Şirvanlı (1992) ölçeğin Türkçe’ye uyarlandığı çalışmada kullanmıştır. Çalışmaya 5 (80 çocuk), 7 (80 çocuk) ve 10 (80 çocuk) yaş grubundan 240 çocuk katılmıştır. Bu çalışmanın

sonuçları, Best ve arkadaşlarının (1977) Batı'dan seçilmiş örnekleme yaptıkları çalışmanın sonuçlarıyla uyumludur. Küçük yaştaki çocuklarda (5 yaş grubu) kalıpyargı bilgisinin diğer çocuklara göre daha az olduğu görülmüştür. Çocukların erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıları kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla tanıdıkları bulunmuştur. Erkeklerin erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgilerinin kızlarınkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca erkeklerde ve 5 yaş çocuklarında erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı tanınırlığının kadın özelliklerine ilişkin olandan daha yüksek olduğu da bulgular arasındadır.

Kahraman ve Başal'ın (2011) Türkiye'de 200, 7-8 yaş çocuğuyla yaptıkları çalışmada da erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargılardan daha fazla tanındığını bulunmuştur. Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinde kız ve erkek çocuklar arasında farklılık gözlenmemiştir.

Özdemir'in (2006), 5 (60 çocuk) ve 6 (60 çocuk) yaş çocuklarıyla yaptığı çalışmada ise cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinin yaşla birlikte arttığı bulunmuştur. Bu artışa cinsiyetin yaştan bağımsız bir etkisi bulunmamıştır. Cinsiyet, cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisi artışına yaşla birlikte etki etmiştir.

1.3. OYUNCAK TERCİHLERİ

1.3.1. Oyuncak Tercihlerinde Cinsiyet Farklılıkları

Çocuklarda cinsiyete göre oyuncak seçimleri çok küçük yaşlardan itibaren gözlenebilmektedir. Roopnarine (1986), 10, 14 ve 18 aylık bebekleri ve ebeveynlerini oyuncaklarla oynama sırasında gözlemlemiştir. Kızların (10 aylık

olanlar dahil) oyuncak bebekleri erkeklere göre daha fazla tercih ettikleri ve bebeklerle oynarken ebeveynleri oyuna daha fazla dahil etmeye çabaladıkları görülmüştür. Fakat oyuncak araçlarla, blok oyuncaklarıyla ve mutfak aletleriyle oynamada kızlar ve erkekler arasında fark gözlenmemiştir.

Diğer bir çalışmada ise; oyuncaklar arasından seçim yapma durumu olmaksızın (sadece bir çeşit oyuncak ulaşılabilirken), 18- 23 aylık çocukların karşı cinsiyet tipine uygun oyuncaklara kendi cinsiyet tiplerine uygun olanlardan daha az ilgi gösterdikleri ve karşı cinsiyetin oyuncuğu ile oynamayı kendi cinsiyetinkilere ve nötr oyuncaklara göre daha fazla reddettikleri gözlenmiştir (Caldera, Huston ve O'Brien, 1989).

Carter ve Levy (1988), yaşları 33 ve 68 ay arasında değişen 60 çocukla yaptığı çalışmada çocukların cinsiyetlerine uygun oyuncak tercihleri olduğunu ve bu tercihlerin çocukların cinsiyet şematizasyonları ve yaşları ile pozitif ilişkisi olduğunu göstermiştir. Çalışmada, erkeklerin cinsiyet tipine uygun oyuncak tercihlerinin kızlardan daha fazla olduğu da bulunmuştur. Benzer şekilde Freeman (2007), 3-5 yaş çocuklarının oyuncakları cinsiyet kalıpyargılarına uygun sınıflandırdıklarını, 5 yaş çocuklarının 3 yaş çocuklarına göre daha kalıpyargısal oyuncak sınıflandırması yaptıklarını bulmuştur.

Gökkaya (1994), 4 ve 6 yaş çocuklarının yaş ve cinsiyet değişkenlerinden bağımsız olarak kendi cinsiyetlerine uygun oyuncakları tercih ettiklerini bulmuştur. Çalışmada çocuklara oyuncak tercihlerinin nedenleri sorulduğunda ise çocukların cinsiyetlerine ilişkin cevaplarının cinsiyetlerine ilişkin olmayanlardan daha fazla olduğu görülmüş ve cinsiyete ilişkin cevapların yaşla birlikte arttığı bulunmuştur.

Oyuncak tercihleriyle ilgili çalışmaların bir kısmı da çocukların evlerindeki oyuncakların incelenmesi yöntemiyle yapılmaktadır. Rheingold ve Cook (1975), yaşı 6'dan küçük 96 çocuğun odalarındaki oyuncakları gözlemlemiştir. Erkeklerin kızlardan çok daha fazla oyuncak araçlara (araba, kamyon gibi), spor malzemesine (top gibi), oyuncak hayvana, savaş oyuncaklarına sahip oldukları bulunmuştur. Kızların ise erkeklerden çok daha fazla oyuncak bebeklere ve eşyalarına (oyuncak bebek için ev, giysi gibi), domestik oyuncaklara (ocak, yemek seti gibi) sahip oldukları bulunmuştur. Kızların oyuncak bebekleri genelde kadın ya da bebek figürü iken erkeklerin oyuncak bebeklerinin genelde asker ya da kovboy figürlerinden oluştuğu gözlenmiştir. Çalışmanın sonucunda çocukların kendilerine sağlanan oyuncaklarla kalıpyargısal davranışlara, aktivitelere ve özelliklere yönlenebilecekleri belirtilmiştir.

Daha sonra yapılan çalışmalarda da benzer durum görülmektedir. Nash ve Fraleigh (1993), yaşları 2 ve 5 arasında değişen 60 çocuğun hem evlerindeki oyuncaklarını gözlemlemiş hem de ebeveynlerinden en fazla oynadıkları oyuncaklarını öğrenmişlerdir. Kızların da erkeklerin de cinsiyet tiplerine uygun oyuncaklara diğer cinsiyetin oyuncuğundan çok daha fazla sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca her iki cinsiyetin de, cinsiyetlerine uygun oyuncaklarla çok daha fazla oynadıkları bulunmuştur. Çalışmaya göre erkekler için bu oyuncaklar; taşıtlar, savaş oyuncakları, spor malzemeleri, aletler ve aksiyon figürleridir. Kızlar için ise oyuncak bebekler ve eşyaları, ev işleriyle ilgili oyuncaklar, oyuncak ev modelleri, görüntü figürleridir (Bazı çizgi film kahramanlarının oyuncakları: My Little Pony, Little Mermaid).

Nelson (2005) cinsiyet eşitliği konusunda diğer ülkelerden önde olan İsveç'te yaptığı çalışmada 3 ve 5 yaş çocuklarının oyuncaklarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda diğer ülkelerde önceden yapılan çalışmaların sonuçlarına benzer şekilde İsveçli çocukların da cinsiyet tipine uygun oyuncaklara sahip oldukları gösterilmiştir.

1.3.2. Oyuncak Tercihlerine Ebeveynlerin Etkisi

Okul öncesi çağıdaki çocukların cinsiyetlerine uygun oyuncak tercihlerine ebeveynlerinin etkisi üzerine yapılan pek çok çalışmaya rastlanmaktadır. Langlois ve Downs'un (1980) 3 ve 5 yaş çocukları ile yaptıkları çalışmalarda erkekler maskülen oyuncaklarla oynadıklarında annelerinden hafif dozda onay alırken babaları tarafından güçlü bir biçimde desteklenmişlerdir. Erkekler feminen oyuncaklarla oynadıklarında ise anneler desteklerken, babalar güçlü bir şekilde oğullarını vazgeçirmeye uğraşmışlardır (sözel ve davranışsal alay ederek ve olumsuz sözlerle). Kızlar ise feminen oyuncaklarla oynadıklarında hem anneleri hem de babaları tarafından desteklenmiş, maskülen oyuncaklarla oynadıklarında ise her iki ebeveyn tarafından onaylanmamışlardır. Ebeveynlerin kızlarına verdikleri tepkilerin oğullarına verdiklerinden daha tutarlı olduğu ve özellikle 5 yaşındaki erkekler üzerine babaların tepkilerinin 3 yaşındaki erkeklere ve kızlara göre daha güçlü olduğu gözlenmiştir.

Peretti ve Sydney (1984), yaşları 2 ve 3 arasında değişen 150 (75 kız, 75 erkek) yuva çocuğu ve ana-babalarıyla yaptıkları çalışmada, ebeveynlerin cinsiyete uygun oyuncak tercihi kalıpyargılarının, çocukların cinsiyete uygun oyuncak tercihlerine etkisini incelemişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda ebeveynler, çocuklarının cinsiyetlerine uygun oyuncaklar satın almayı tercih ettiklerini ve böylece çocuklarının cinsiyetlerine uygun özellikler kazanmalarını desteklediklerini

belirtmişlerdir. Bu ebeveynlerin çoğunun, çocuklarına ilk zamanlarından başlayarak çocuklarının cinsiyetlerine göre oyuncak aldıkları, bazılarının çocukları karşı cinsiyetin oyuncasını istemesine rağmen bu oyuncayı yasakladıkları da görüşmelerde öğrenilmiştir. Ebeveynlerin oyuncak tercihleriyle çocukların bir ay boyunca gözlemlenen oyuncak tercihlerinin, anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Caldera ve arkadaşları (1989), yaşları 18-23 ay arasında değişen 40 (20 kız, 20 erkek) çocuğun ebeveynlerinin biriyle, laboratuvar ortamında, cinsiyet tipine uygun, karşı cinsiyet tipine uygun ve cinsiyet açısından nötr oyuncaklarla oynadıkları bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada ebeveynlerin tepkilerinin açık değil fakat örtük olduğu, çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncaklarla karşılaştıklarında daha fazla heyecanlandıkları gözlenmiştir. Ebeveynlerin cinsiyet tipine uygun oyuncaklara, karşı cinsiyetin oyuncaklarına göre daha pozitif oldukları ve çocuklar cinsiyet tiplerine uygun oyuncaklarla oynarken oyuna daha fazla dahil oldukları görülmüştür.

Friedman, Leaper ve Bigler (2007) annelerin cinsiyete ilişkin tutumları ve sözel yorumları ile çocuklarının cinsiyet kalıpyargıları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda annelerin cinsiyete ilişkin tutumları ve küçük yaşta (3-5 yaş) çocuklarının cinsiyet kalıpyargıları arasında küçük ve anlamlı bir ilişki bulunmuş; fakat yaş daha büyük çocukların (6-7 yaş) cinsiyet kalıpyargıları ile annelerinin tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Annelerin cinsiyete ilişkin sözel yorumları ile çocuklarının cinsiyet kalıpyargıları arasında ise anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Genel olarak annelerin kızlarla konuşurken sözel yorumlarının daha ters yönde kalıpyargısal, erkeklerle konuşurken ise daha kalıpyargısal olduğu gözlenmiştir.

Çocukların cinsiyete uygun oyuncak tercihleri konusunda ebeveynlerinden daha tutucu olduklarını gösteren çalışmalar da yapılmıştır. Robinson ve Morris (1986), 3, 4 ve 5 (31- 65 ay) yaşlarındaki 86 çocuğun Noel'deki oyuncak isteklerini ve çocuklara alınan çocukların istemedikleri oyuncakları incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda erkeklerin çoğunun her yaşta kendi cinsiyetlerinin oyuncaklarını istedikleri (3 yaş-%72, 4 yaş-%76, 5 yaş-%75), bir kısmının cinsiyet açısından nötr oyuncaklar istediği ve sadece bir tanesinin karşı cinsiyetin oyuncasını istediği gösterilmiştir. Kızların ise yaşla birlikte kendi cinsiyetlerinin oyuncaklarına olan isteklerinin arttığı (3 yaş-%29, 4 yaş-%51, 5 yaş-%73) erkeklerden farklı olarak bazılarının araç ve silah gibi erkek oyuncakları istedikleri bulunmuştur. Ebeveynlerin çocuklarına aldıkları istenmeyen (çocukları tarafından talep edilmemiş) oyuncakların ise yarıdan fazlası cinsiyet açısından nötr oyuncaklardan oluşmuştur. Bu istenmeyen oyuncaklar içinde kızlara alınan erkek oyuncaklarının olduğu (kızlara alınan istenmeyen oyuncakların %8'i); fakat erkeklere alınan kız oyuncası olmadığı da bulgular arasındadır. Yalnızca bir erkeğe alınan karşı cinsiyetin oyuncası ise çocuğun istediği oyuncaktır. Çalışma sonunda cinsiyet tipine göre seçilen oyuncaklara ebeveynlerinin ve çocukların ortak etkisi olduğu belirtilmiştir.

1.3.3. Algılanan Beklentilerin Oyuncak Tercihleriyle İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Algılanan cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin yakınlarının beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişki üzerine okul öncesi çağı çocuklarıyla Amerika'da yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Raag ve Rackliff (1998) tarafından 4-5 yaş (28 kız, 33 erkek) çocuklarıyla yapılan çalışmada çocukların oyuncak tercihleri konusunda yakınlarının beklentilerinin farkında oldukları ve bu durumun çocukların

oyuncak tercihlerini etkilediği gösterilmiştir. Çocukların neredeyse hepsinin cinsiyet tipine uygun oyuncaklarla oynamalarına yakınlarının olumlu yaklaşacaklarını algıladıkları bulunmuştur. Fakat özellikle erkek çocukların karşı cinsiyet tipine uygun oyuncak tercihlerine babalarının olumsuz yaklaşacağını, düşündükleri gözlenmiştir. Babalarının olumsuz tepki vereceğini belirten erkek çocukların, karşı cinsiyet tipine uygun oyuncakları sevdiklerini belirtmelerine rağmen; erkek cinsiyet tipine uygun oyuncakla anlamlı bir farkla çok daha fazla vakit geçirdikleri gözlenmiştir.

Raag (1999) tarafından 4-5 yaş (50 kız, 57 erkek; 26 kız, 24 erkek) çocuklarıyla daha sonra yapılan çalışmalarda çocukların yakınlarının olumsuz tepkilerini algıladıkları durumlarda, verilen cinsiyete ilişkin kalıpyargısal bilgiye daha açık oldukları bulunmuştur. Çocuklar yakınlarının olumsuz yaklaşacağını algıladıklarında; çevreden gelen oyuncaklarla ilgili cinsiyete ilişkin kalıpyargısal bir ön bilgiyi oyuncak tercihine anlamlı bir farkla daha fazla yansıtmışlardır. Bu koşullarda yine erkeklerin karşı cinsiyet tipine uygun oyuncaklardan kızlardan anlamlı bir farkla daha fazla kaçındıkları gözlenmiştir. Kızların kendi cinsiyet tiplerine uygun oyuncaklara yönelmeleri sadece cinsiyet kalıpyargıları farkındalıklarıyla açıklanabilirken, erkeklerin oyuncak tercihlerini cinsiyet kalıpyargıları farkındalıkları ile algılanan sosyal beklenti birlikte açıklamaktadır.

Bu çalışmalardan yola çıkarak Freeman (2007), 3-5 yaş (13, 3 yaş; 13, 5 yaş) çocukları ve ebeveynleriyle oyuncak seçimleri ve cinsiyet kalıpyargılarına dair ebeveyn beklentileri üzerine çalışmıştır. Çalışma sonucunda çocukların oyuncak seçimleri ve ebeveynlerinin tutumlarını tahminlerine bakılarak, cinsiyetlerin kalıpyargısal tanımlarını içselleştirdikleri görülmüştür. Anne-babaların cinsiyet

konusunda kendilerini eşitlikçi değerlendirmelerine rağmen çocuklar karşı cinsiyetin oyuncacı ile oynamalarını ebeveynlerinin desteklemeyeceğini belirtmişlerdir. Tüm çocukların karşı cinsiyetin oyuncacı ile oynamalarını karşı cinsten ebeveynlerinin daha kolay kabul edeceklerini düşündükleri görülmüştür. 5 yaş erkeklerinin, hem kızlara hem de 3 yaş erkeklerine göre karşı cinsiyetin oyuncacıyla oynamalarına babalarının kabulünü daha düşük değerlendirdikleri gözlenmiştir.

Algılanan beklentiler ve oyuncak tercihleri ilişkisi üzerine okul öncesi çağı çocuklarıyla ülkemizde yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de çocukların algıladıkları cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin yakınlarının beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişkinin ele alınması hedeflenmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, İstanbul’da okul öncesi eğitim alan 5-6 yaş çocuklarının cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ebeveyn beklentileri incelenecektir. Ayrıca, çocukların cinsiyet kalıpyargılarına dair ebeveynlerinden algıladıkları beklentiler ile cinsiyet tipine uygun davranış arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Cinsiyet tipine uygun davranış (gender-typed behaviour), içinde yaşanan kültürde çocuğun cinsiyetine uygun olduğu düşünülen davranıştır (Shaffer, 2009). Bu çalışmada cinsiyet tipine uygun davranış olarak oyuncak tercihi ele alınacaktır (cinsiyet tipine uygun oyuncak tercihi / gender-typed toy preference). Çalışmanın bir diğer amacı ise çocukların cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı farkındalıkları ile oyuncak tercihlerinin ilişkisinin incelenmesidir.

Hipotezler:

- Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden (kızlar için anne, erkekler için baba) algıladıkları kalıpyargısal beklentiler kalıpyargısal olmayanlardan daha fazla olacaktır.

- Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği'den elde edilen kadın ve erkek kalıpyargı puanları kalıpyargısal olanlar (9 puan ve üzeri), kalıpyargısal olmayanlardan (8 puan) ve ters yönde kalıpyargısal olanlardan (8 puandan az) daha fazla olacaktır.

Diğer Araştırma Soruları (Alt problemler):

- Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılara yönelik farkındalık kız ve erkek çocuklara göre farklılık göstermekte midir?

- Çocuklardaki erkek özelliklerine ilişkin cinsiyet kalıpyargılarının tanınırlığı kadın özelliklerine ilişkin cinsiyet kalıpyargılarının tanınırlığından daha fazla olacaktır. Erkek ve kadın özelliklerinin tanınırlığındaki fark erkek çocuklarda kız çocuklara göre daha fazla olacaktır.

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Küçük yaşlarda edinilmeye başlanan cinsiyet kalıpyargıları sonraki yıllarda kişilerin hayatlarında belirleyici hale gelmektedir. Bu kalıpyargılar kişileri düşüncelerinde ve seçimlerinde kısıtlayabilmekte, kişilerin bakış açılarını daraltabilmektedir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda okul öncesi dönem

çocuklarının cinsiyet konusundaki sosyal beklentileri algıladıkları gösterilmiştir (Freeman, 2007; Raag, 1999; Raag ve Rackliff, 1998). Ebeveynler sağladıkları oyuncaklarla çocuklarını kalıpyargısal aktivitelere, davranışlara ve özelliklere yönlendirebilmektedirler (Rheingold ve Cook, 1975). Ebeveynler cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin inanç ve değerlerini, çocuklarının cinsiyete ilişkin davranışlarına olan tepkileriyle (Fagot, 1978) ya da kendi yaşamlarında yer alan rolleriyle model olarak (Freeman, 2007) farkında olmadan da çocuklarına aktarabilmektedirler. Bu beklentilerle içselleştirilen cinsiyet kalıpyargıları küçük yaşlarda oyuncak tercihlerini kısıtlarken, daha ileri yaşlarda kişilerin hem özel hayatlarında hem de toplumsal hayatlarında daha büyük kısıtlamalara (sahip oldukları beceriler, meslekler, ailedeki roller ve sorumluluklar, sosyal statü gibi) yol açabilmektedir.

Cinsiyet toplumsal hayatta diğer pek çok kavramdan (dini inanç, etnik köken, sosyal sınıf gibi) daha yaygın biçimde etkisini göstermektedir (Blakemore ve ark, 2009). Sosyal yaşamda cinsiyet kalıpyargılarının etkisi çoğunlukla kadınların zararına olmaktadır (United Nations Development Programme, 2002; aktaran Eagly Beall ve Sternberg, 2004). Bu nedenle kız çocukların yetiştirilirken kalıpyargılar yerine ilgilerini yansıtacak doğrultuda seçim yapmaları desteklenmelidir. Ayrıca hem evde hem de okulda çocukların kendi cinsiyetlerinden olduğu kadar karşı cinsiyetten yaşlılarıyla birlikte yer alacakları aktivitelere de yönlendirilmeleri gerekmektedir. Çocukların yapmakla görevlendirildikleri işler cinsiyet kalıpyargılarını yansıtmak yerine çocukların yetenek ve ilgilerine göre belirlenmelidir (Freeman, 2007). Bu çalışma, anne-babaların çocuklarındaki cinsiyet kalıpyargılarının oluşumundaki rollerini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır ve ebeveynlere çocuklarına nasıl model olmaları gerektiği konusunda ışık tutacaktır.

Cinsiyet kalıpyargılarının ve bu kalıpyargılarla oluşan beklentilerin kültürün bir parçası olduğu bilinmektedir. Türkiye’de, çocukların algıladıkları yakınlarının cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin beklentileriyle oyuncak tercihleri ilişkisi üzerine yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışmanın alana katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. ÖRNEKLEM

Araştırma evreni İstanbul'daki anaokullarına devam eden orta ve üst sosyoekonomik seviyeden 5-6 yaş çocukları ve ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul'dan seçilmiş olan sekiz anaokuluna devam eden 28 kız, 28 erkek olmak üzere toplam 56 çocuk ve ebeveynleridir. Örneklemdeki çocukların yaşları 59 ve 81 ay arasında değişmektedir, yaş ortalamaları 67,5 aydır.

Çalışmanın örneklemini, anne ve babasıyla birlikte yaşama ve tek çocuk olma kriterlerine göre oluşturulmuştur. Bunun nedenleri, hem annenin hem de babanın beklentilerinin dikkate alınacak olması ve çocukların oyuncak tercihlerinin ve cinsiyet kalıpyargılarının kardeşlerinden ya da aynı evde yaşayan diğer bireylerden de etkilenebilecek olması durumunun kontrol edilmek istenmesidir. Çalışma boyunca toplam 126 çocuğa ulaşılmıştır. Bu çocuklardan 32'sinin velileri çalışmaya katılıma dair geri dönüş yapmamışlardır, 21 çocuğun velileri ise çalışmaya katılmayı reddetmişlerdir. Çalışmaya katılan 17 çocuktan alınan veriler ise velilerin kendilerine gönderilen formları geriye ulaştırmamaları, çocukların uygulama sırasında dikkatlerinin dağılması, evde yaşayan büyükanne/büyükbaba, amca ya da bakıcı gibi kişilerin olması nedenlerinden dolayı analize sokulmamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere toplam 56 çocuk ve ebeveynlerinden elde edilen bilgilerle çalışmanın analizleri yapılmıştır.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada çocuklardaki cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları ölçmek için Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği (Sex Stereotype Measure II) kullanılmıştır. Çocukların oyuncak tercihleri, ebeveynlerinden algıladıkları beklentiler ve ebeveynlerin beklentileri için araştırmacı tarafından geliştirilen, çocuklarla ve ebeveynlerle yapılacak uygulamalar kullanılmıştır. Ayrıca, ebeveynlerden Sosyodemografik Bilgi Formu doldurmaları istenmiştir.

2.2.1. Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği (Sex Stereotype Measure II)

Çocukların cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılarını ölçmek için kullanılmıştır. Ölçek Williams, Bennett ve Best (1975) tarafından geliştirilmiştir. Best ve arkadaşları (1977) tarafından ise yeniden düzenlenmiştir.

Ölçeğin bu son şeklini Şirvanlı, 1992’de kültüre özgü bazı değişiklikler yaparak Türkçe’ye uyarlamıştır. Ölçekte cinsiyet kalıpyargılarının temsili olan sıfatlar 32 küçük hikaye biçiminde, kadın ve erkek silüet resimleri ile birlikte çocuklara sunulmaktadır (bakınız Ek 2 ve Ek 3). Toplam 32 kart vardır. 17.5 cm boyunda ve siyah renkteki kadın ve erkek silüet resimleri 25 x 35 cm boyutlarındaki mavi kartların ortasında yer almaktadır. Kartların yarısında kadın silüeti sağda, erkek silüeti solda; diğer yarısında ise kadın silüeti solda, erkek silüeti sağda bulunmaktadır. Kadın silüetleri elbise giymiş ve uzun saçlı; erkek silüetleri pantolon giymiş ve kısa saçlıdır. Silüetler kartlara profilden çizilmiştir. Silüetlerin, yüzlerinin baktıkları yönler (birbirlerine, ters yönlere, ikisi de sağa, ikisi de sola) ve vücutlarının duruş biçimleri (ikisi de oturuyor, ikisi de yürüyor, ikisi de ayakta ve elleri bellerinde, ikisi de ayakta ve elleri yanlarında) her kartta farklıdır. Kartlar da

hikayeler de seçkisiz biçimde sıralanır. Her hikaye okunurken sıradaki kart çocuğa gösterilir. Çocuktan hikayedeki kişiyi kart üstünde göstermesi istenir ve cevap ölçeğin kayıt ve puanlama formuna kaydedilir. Bu işlem 32 öykü için ard arda tekrarlanır. Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği'nin Türk örneklemindeki test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0.74, Spearman-Brown formülü ile hesaplanan iki yarım güvenilirlik katsayısı ise 0.73 bulunmuştur. (Şirvanlı, 1992).

Erkek kalıpyargı sıfatlarını temsil eden 16 hikayeden sonra kaç kez kartlarda erkeğin gösterildiği kişinin "Erkek Kalıpyargı Puanı"dır. Kadın kalıpyargı sıfatlarını temsil eden 16 hikayeden sonra kaç kez kartlarda kadının gösterildiği kişinin "Kadın Kalıpyargı Puanı"dır. Çocuğun cinsiyetler için 16'şar sıfatın en az 9 tanesini bilmesi kalıpyargısal olduğunu gösterir, 8'den azını bilmesi ise geleneksel kalıpyargıların zıttına sahip olduğunu gösterir. Cinsiyetler için elde edilen puanın 8 olması ise o cinsiyet için kalıpyargısallığa işaret etmez, bu puan şansa atfedilir. Puanların 8'den 16'ya doğru yükselmesi, kalıpyargısallıkta artışı göstermektedir. Erkek ve kadın kalıpyargı puanlarının toplamı, Kişinin "Toplam Kalıpyargı Puanı"nı oluşturur. Toplam kalıpyargı puanı 0-32 arasında değişmektedir ve 16 puan şans seviyesidir (Best ve ark., 1977; Şirvanlı, 1992).

2.2.2. Çocukların Oyuncak Tercihlerine ve Ebeveynlerinden Algıladıkları Beklentilere Yönelik Çocuklarla Yapılan Uygulama

Çocukların oyuncak tercihleri ve algıladıkları ebeveyn beklentileri üzerine araştırmacı tarafından her çocukla bire bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede Raag ve Rackliff'in (1998) çalışmasına dayanılarak oluşturulan oyuncaklar ve hazırlanan sorular kullanılmıştır (bakınız Ek 4 ve Ek 5).

Görüşmede, alet seti (erkek cinsiyet tipine uygun) ve mutfak seti (kız cinsiyet tipine uygun) olmak üzere iki oyuncak seti yer almaktadır. Alet seti; ikişer tane çekiç ve somun anahtarı ile birer tane testere, pense, tornavida, vida ve taban terazisinden oluşmaktadır. Mutfak seti ise süzgeç, demlik, kepçe, kevgir, fincan ve tabağı, üç tane tava, ikişer tane de çatal-bıçak-kaşıktan oluşmaktadır. Tüm oyuncaklar plastikten yapılmıştır ve benzer büyüklüktedir. Oyuncakların renkleri sarı, kırmızı, yeşil ve mavidir. Oyuncak setlerinin her ikisinde de bu renklerin oranları benzerdir. Oyuncak setleri şeffaf, plastik kutuların içinde çocuklara sunulmuştur.

Görüşmede öncelikle, çocuklara iki oyuncak seti ayrı ayrı, rastgele sırayla gösterilerek oyuncakları sevip sevmediği (“Bu oyuncuğı sevdin mi?”) sorulmuştur. Daha sonra tekrar iki oyuncak seti ayrı ayrı gösterilerek oyuncak setlerinin hangi cinsiyet için olduğu (“Sence bu oyuncak; kızlar için mi, erkekler için mi, her ikisi için mi?”) sorulmuştur. Son olarak iki oyuncak seti birlikte sunularak çocuğun oyuncak tercihi (“Bu oyuncakların hangisiyle oynamak istersin?”) ve ebeveynlerinin çocuk için hangi oyuncak setini tercih edeceği (“Baban bu oyuncakların hangisiyle oynamanı ister?”, “Annen bu oyuncakların hangisiyle oynamanı ister?”) sorulmuştur ve bu soruları yanıtlarken çocuklara sadece bir oyuncak setini seçebilecekleri belirtilmiştir.

2.2.3. Çocukların Oyuncak Tercihlerine İlişkin Ebeveynlerinin Beklentilerine Yönelik Ebeveynlerle Yapılan Uygulama

Ebeveynlerin oyuncak tercihleri konusunda çocuklarından beklentilerini öğrenmek üzere soru formu oluşturulmuştur. Çocuklara gösterilen oyuncak setlerinin fotoğraflarının da yer aldığı formda sorular Raag ve Rackliff'in (1998) çalışmasına dayanılarak hazırlanmıştır (bakınız Ek 4, Ek 8 ve Ek 9).

Ebeveynlere her bir oyuncak seti için çocuklarının oyuncakları sevip sevmeyecekleri “(Çocuğunuz A/B fotoğrafındaki oyuncacı sever mi?)” ve oyuncakların hangi cinsiyet için uygun olduğu (“Sizce A/B fotoğrafındaki oyuncak hangisi için uygun?” -kız için, -erkek için, -her ikisi için) sorulmuştur. Ayrıca çocukları için hangi oyuncak setini tercih edecekleri (“Çocuğunuzun bu oyuncaklardan hangisiyle oynamasını istersiniz?”) sorulmuştur.

Soru formunun biri anne, biri de baba için hazırlanmıştır. Soru formlarına sosyodemografik bilgi formu da eklenip bir kitapçık oluşturulmuştur. Velilere gönderilen bu kitapçıklarda anne ve baba formlarının sırası ve oyuncak setlerinin fotoğraflarının sırası değişmektedir. Kitapçıkların yarısında alet seti A, mutfak seti B fotoğrafında; önce baba için, sonra anne için soru formu yer alırken diğer yarısında tam tersi sıradadır.

2.2.4. Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan 10 sorudan oluşmaktadır. Formda, ebeveynlerin eğitim durumları, meslekleri, şu anda çalıştıkları işleri, aylık toplam gelirleri, evde kimlerin yaşadığı, çocukların yaşları ve cinsiyetleri sorulmuştur (bakınız Ek 6).

2.3. İŞLEM

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra uygulama yapılacak anaokullarının rehberlik birimleriyle görüşülüp çalışmanın kriterlerine uygun çocuklar belirlenmiştir. Çalışmanın izin formları velilere çocuklarının çantalarında ulaştırılmıştır. Çalışmaya katılmayı (ve çocuklarının katılımını) kabul eden velilere dolduracakları formlar yine çocuklarının çantalarında iletilmiş, doldurulduktan sonra aynı şekilde geri alınmıştır. Çocuklarla yapılacak uygulamalar anaokulunda sağlanan sessiz bir odada, her çocukla ayrı ayrı yapılmıştır. Her bir çocukla tanışılıp kısaca uygulamadan bahsedildikten sonra oyuncak tercihleri ve algıladıkları ebeveyn beklentileriyle ilgili görüşme yapılmıştır. Bu görüşme yaklaşık 8-10 dakika sürmüştür. Hemen ardından Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği uygulanmıştır. Ölçeğin uygulaması ise ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Her çocukla ortalama 30 dakikada uygulamalar tamamlanmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada belirlenen hipotezleri sınamak amacıyla yapılan istatistiksel değerlendirmelerin ve analizlerin sonuçları yer almaktadır. Tüm analiz ve değerlendirmeler SPSS Statistics 17.0 paket programı ile yapılmıştır.

3.1. Çocukların Oyuncak Tercihlerine İlişkin Betimsel Bulgular

Tablo 3.1 Cinsiyete Göre Oyuncakları Sevme-Sevmeme Dağılımı

	Erkekler		Kızlar	
	Sevdim	Sevmedim	Sevdim	Sevmedim
Mutfak Seti	27	1	28	0
Alet Seti	28	0	27	1

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere çocuklar oyuncak setlerini sevdiklerini belirtmişlerdir. Erkeklerden ve kızlardan birer kişi karşı cinsiyetin oyuncakını sevmediğini söylemiştir.

Tablo 3.2 Cinsiyete Göre Mutfak Setinin Hangi Cinsiyet İçin Olduğu Dağılımı

	Erkekler		Kızlar	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Kız için	8	28,6	21	75
Erkek için	1	3,6	0	-
Her ikisi için	19	67,9	7	25

Erkeklerin %28,6'sı, kızların %75'i mutfak setinin kız oyuncağı olduğunu; erkeklerin %67,9'u, kızların %25'i mutfak setinin her iki cinsiyet için olduğunu belirtmişlerdir. Sadece erkeklerden 1 kişi mutfak setinin erkek oyuncağı olduğunu söylemiştir.

Tablo 3.3 Cinsiyete Göre Alet Setinin Hangi Cinsiyet İçin Olduğu Dağılımı

	Erkekler		Kızlar	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Kız için	1	3,6	0	-
Erkek için	17	60,7	19	67,9
Her ikisi için	10	35,7	9	32,1

Erkeklerin %60,7'si, kızların %67,9'u alet setinin erkek oyuncağı olduğunu; erkeklerin %35,7'si, kızların %32,1'i mutfak setinin her iki cinsiyet için olduğunu belirtmişlerdir. Sadece erkeklerden 1 kişi alet setinin kız oyuncağı olduğunu söylemiştir.

Tablo 3.4 Cinsiyete Göre Oyuncak Tercihleri Dağılımı

	Erkekler		Kızlar	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Mutfak seti	1	3,6	23	82,1
Alet seti	27	96,4	5	17,9

Tablo 3.4'te belirtildiği gibi kızların %82,1'i mutfak setini, %17,9'u alet setini tercih etmiştir. Erkeklerin %96,4'ü alet setiyle, yalnızca bir kişi karşı cinsiyetin oyuncuğuyla oynamak istediğini söylemiştir.

3.2. Ebeveynlerin Oyuncaklara İlişkin Görüşlerine Yönelik Betimsel Bulgular

Tablo 3.5 Çocuklarının Oyuncakları Sevme-Sevmeme Durumlarına İlişkin Ebeveynlerin Beklentilerinin Dağılımı

	Anneler				Babalar			
	Erkek çocuk sahibi		Kız çocuk sahibi		Erkek çocuk sahibi		Kız çocuk sahibi	
	sever	sevmez	sever	sevmez	sever	sevmez	sever	Sevmez
Alet seti	%92,9	%7,1	%53,6	%46,4	%100	-	%46,4	%50
Mutfak seti	%42,9	%57,1	%100	-	%28,6	%71,4	%100	-

Oyuncak setleri için “Çocuğunuz fotoğraftaki oyuncuğu sever mi?” sorusuna ebeveynlerin verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 3.5'te belirtilmiştir. Tablodaki kız çocuk sahibi babaların cevapları toplamının %100'e tamamlanmaması, bir babanın kızı için bu soruyu yanıtlamamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.6 Ebeveynlere Göre Oyuncakların Hangi Cinsiyet İçin Olduğu Dağılımı

	Anneler		Babalar	
	Mutfak seti	Alet seti	Mutfak seti	Alet seti
Kız için	%64,3	-	%78,6	-
Erkek için	-	%60,7	-	%83,9
Her ikisi için	%35,7	%39,3	%21,4	%16,1

Oyuncak setleri için “Fotoğrafındaki oyuncak hangisi için uygun?”, sorusuna ebeveynlerin verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 3.6’da belirtilmiştir.

Tablo 3.7 Ebeveynlerin Oyuncak Tercihleri Beklentilerinin Dağılımı

	Anneler		Babalar	
	Erkek çocuk sahibi	Kız çocuk sahibi	Erkek çocuk sahibi	Kız çocuk sahibi
Mutfak seti	-	%82,1	-	%85,7
Alet seti	%82,1	-	%96,4	%7,1

Oyuncak setleri için “Çocuğunuzun bu oyuncaklardan hangisiyle oynamasını istersiniz?”, sorusuna ebeveynlerin verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 3.7’de belirtilmiştir. Tabloda görülen %100’e tamamlanmayan toplamlar, formlarda ebeveynlerin ayrıca belirttiği durumlardan kaynaklanmaktadır. Kız çocuk sahibi annelerden 4 kişi (%7), babalardan 1 kişi şıklarda belirtilmemesine rağmen iki oyuncuğu birlikte seçmiştir. Yine kızı olan annelerden biri mutfak setini işaretlese de iki oyuncuğun da olabileceğini belirtmiştir. Bir kız çocuğunun ebeveynleri ise bu soruyu yanıtlamamışlardır. Erkek çocuk sahibi annelerden 3 kişi, babalardan 1 kişi şıklarda belirtilmemesine rağmen iki oyuncuğu birlikte seçmiştir. Yine oğlu olan annelerden biri alet setini işaretlese de iki oyuncuğun da olabileceğini belirtmiştir. Erkek çocuk sahibi annelerden bir kişi ise seçimi çocuğuna bırakacağını belirtmiştir.

3.3. Çocukların Oyuncak Tercihleri ile Algıladıkları Ebeveyn Beklentileri

Arasındaki İlişki

Erkeklerden bir kişi “Annen bu oyuncaklardan hangisiyle oynamanı ister?” sorusunu oyuncak setlerinden sadece birini seçerek yanıtlamadığı için anneden algılanan beklentilerin olduğu analizlere alınmamıştır (Annesinin; çocuğun yanında kız arkadaşı olduğunda mutfak setini, erkek arkadaşı olduğunda alet setini seçeceğini belirtmiştir.).

Tablo 3.8 Oyuncak Tercihlerine İlişkin Anneden Algılanan Beklentilerin Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Erkekler	Mutfak seti	18	64,3
	Alet seti	9	32,1
Kızlar	Mutfak seti	23	82,1
	Alet seti	5	17,9

Tablo 3.8’de görüldüğü gibi “Annen bu oyuncakların hangisiyle oynamanı ister?” sorusunu erkeklerin %64,3’ü mutfak seti, %32,1’i alet seti olarak yanıtlamıştır. Aynı soruyu kızların %82,1’i mutfak seti, %17,9’u alet seti olarak yanıtlamıştır.

Tablo 3.9 Oyuncak Tercihlerine İlişkin Babadan Algılanan Beklentilerin Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Erkekler	Mutfak seti	2	7,1
	Alet seti	26	92,9
Kızlar	Mutfak seti	19	67,9
	Alet seti	9	32,1

Tablo 3.9’da görüldüğü gibi “Baban bu oyuncakların hangisiyle oynamanı ister?” sorusunu erkeklerin %7,1’i mutfak seti, %92,9’u alet seti olarak yanıtlamıştır. Aynı soruyu kızların %67,9’u mutfak seti, %32,1’i alet seti olarak yanıtlamıştır.

Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların ebeveynlerinden algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ve kalıpyargısal olmayan beklentiler Ki-kare testi kullanılarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 3.10 Oyuncak Tercihi Alet Seti Olan Erkeklerin Anneden Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
Mutfak seti	17	13	4
Alet seti	9	13	-4
Toplam	26		

$$\chi^2=2,462 \quad sd=1 \quad p=,117$$

Tablo 3.10’da verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi alet seti olan erkeklerin anneden algıladıkları beklentilerin 17’si mutfak seti, 9’u alet setidir. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan erkeklerinin anneden algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ile kalıpyargısal olmayan beklentiler arasında gözlenen fark anlamlı bulunamamıştır, (χ^2 (sd=1, n=26)= 2,462 p>,05).

Tablo 3.11 Oyuncak Tercihî Mutfak Seti Olan Kızların Anneden Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
Mutfak seti	20	11,5	8,5
Alet seti	3	11,5	-8,5
Toplam	23		

$$\chi^2=12,565 \text{ sd}=1 \text{ p}=,000$$

Tablo 3.11’de verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi mutfak seti olan kızların anneden algıladıkları beklentilerin 20’si mutfak seti, 3’ü alet setidir. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan kızların anneden algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ile kalıpyargısal olmayan beklentiler arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur, (χ^2 (sd=1, n=23)= 12,565 p<,001).

Tablo 3.12 Oyuncak Tercihî Alet Seti Olan Erkeklerin Babadan Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
Mutfak seti	1	13,5	-12,5
Alet seti	26	13,5	12,5
Toplam	27		

$$\chi^2=23,148 \text{ sd}=1 \text{ p}=,000$$

Tablo 3.12’de verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi alet seti olan erkeklerin babadan algıladıkları beklentilerin 1’i mutfak seti, 26’sı alet setidir. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan erkeklerin babadan algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ile kalıpyargısal olmayan beklentiler arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur, (χ^2 (sd=1, n=27)= 23.148 p<,001).

Tablo 3.13 Oyuncak Tercihi Mutfak Seti Olan Kızların Babadan Algıladıkları Beklentilerin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
Mutfak seti	16	11,5	4,5
Alet seti	7	11,5	-4,5
Toplam	23		

$$\chi^2=3,522 \text{ sd}=1 \text{ p}=,061$$

Tablo 3.13'te verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi mutfak seti olan kızların babadan algıladıkları beklentilerin 16'sı mutfak seti, 7'si alet setidir. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan kızların babadan algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ile kalıpyargısal olmayan beklentiler arasında gözlenen fark anlamlı bulunamamıştır, (χ^2 (sd=1, n=23)= 3,522 p>,05).

3.4. Çocukların Kalıpyargı Bilgilerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.14 Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği Sonuçlarının Kategorilerine Örneklemin Dağılımı

		Erkekler		Kızlar		Toplam	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisi	8 puandan az, ters yönde kalıpyargısal	5	17,9	1	3,6	6	10,7
	8 puan, şans seviyesi	1	3,6	1	3,6	2	3,6
	9 puan ve üstü, kalıpyargısal	22	78,6	26	92,9	48	85,7
Kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisi	8 puandan az, ters yönde kalıpyargısal	6	21,4	3	10,7	9	16,1
	8 puan, şans seviyesi	5	17,9	3	10,7	8	14,3
	9 puan ve üstü, kalıpyargısal	17	60,7	22	78,6	39	69,6
Toplam kalıpyargı bilgisi	16 puandan az	3	10,7	0	0	3	5,4
	16 puan, şans seviyesi	4	14,3	1	3,6	5	8,9
	17 puan ve üstü	21	75	27	96,4	48	85,7

Tablo 3.14'te belirtildiği gibi Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği'nden elde edilen puanlar değerlendirildiğinde, çocukların %85,7'sinin erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların farkında oldukları görülmektedir. Bu oran erkeklerde %78,6 iken, kızlarda %92,9'dur. Çocukların %69,6'sının kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargıların farkında oldukları görülmektedir. Bu oran erkeklerde %60,7 iken, kızlarda %78,6'dır.

Tablo 3.15 Erkek Kalıpyargı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek	28	10,61	2,331			
				54	,192	,849
Kız	28	10,50	1,816			

P>,05

Erkek cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinde erkekler (\bar{X} =10,61 S=2,331) ve kızlar (\bar{X} =10,50 S=1,186) arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır, (t(54)=,192 p>,05).

Tablo 3.16 Kadın Kalıpyargı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek	28	8,75	2,730			
				54	-2,053	,045*
Kız	28	10,07	2,035			

*P<,05

Tablo 3.16'da erkeklerin (\bar{X} =8,75 S=2,73) kadın kalıpyargılarına ilişkin bilgilerinin, kızlarınkinden (\bar{X} =10,07 S=2,035) anlamlı bir farkla daha düşük olduğu görülmektedir, (t(54)=-2,053 p<,05).

Tablo 3.17 Toplam Kalıpyargı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek	28	19,36	2,947			
				54	-1,465	,149
Kız	28	20,57	3,248			

P>,05

Cinsiyet özelliklerine ilişkin toplam kalıpyargı bilgisinde erkekler (\bar{X} =19,36 S=2,947) ve kızlar (\bar{X} =20,57 S= 3,248) arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır, (t(54)=-1,465 p>,05).

Tablo 3.18 Çocuklardaki Erkek ve Kadın Kalıpyargı Puanlarının T-Testi Sonuçları

Puan türü	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek kalıpyargı puanı	56	10,55	2,071			
				55	2,575	,013*
Kadın kalıpyargı puanı	56	9,41	2,477			

*P<,05

Tablo 3.18'de çocukların erkek kalıpyargı puanlarının (\bar{X} =10,55 S=2,071) kadın kalıpyargı puanlarından (\bar{X} =9,41 S=2,477) anlamlı bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir, (t(55)=2,575 p<,05).

Tablo 3.19 Erkeklerin Erkek ve Kadın Kalıpyargı Puanlarının T-Testi Sonuçları

Puan türü	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek kalıpyargı puanı	28	10,61	2,331			
Kadın kalıpyargı puanı	28	8,75	2,73	27	2,377	,025*

*P<,05

Tablo 3.19’da erkeklerin erkek kalıpyargı puanlarının (\bar{X} =10,61 S=2,331) kadın kalıpyargı puanlarından (\bar{X} =8,75 S= 2,73) anlamlı bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir, (t(27)=2,337 p<,05).

Tablo 3.20 Kızların Erkek ve Kadın Kalıpyargı Puanlarının T-Testi Sonuçları

Puan türü	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Erkek kalıpyargı puanı	28	10,50	1,816			
Kadın kalıpyargı puanı	28	10,07	2,035	27	1,09	,285

P>,05

Tablo 3.20’de kızların erkek kalıpyargı puanları (\bar{X} =10,5 S=1,186) ile kadın kalıpyargı puanları (\bar{X} =10,07 S=2,035) arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır, (t(27)=1,09 p>,05).

3.5. Çocukların Oyuncak Tercihleri ile Erkek ve Kadın Özelliklerine İlişkin

Kalıpyargı Bilgileri Arasındaki İlişki

Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların kadın ve erkek kalıpyargı puanlarına göre kalıpyargısal olanlar (9 puan ve üzeri) ile kalıpyargısal olmayanlar (8 puan) ve ters yönde kalıpyargısal olanlar (8 puandan az) Ki-kare testi kullanılarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 3.21 Oyuncak Tercih Alet Seti Olan Erkeklerin Erkek Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
8 puan ve 8 puandan az	5	13,5	-8,5
9 puan ve 9 puandan fazla	22	13,5	8,5
Toplam	27		

$$\chi^2=10,704 \text{ sd}=1 \text{ p}=,001$$

Tablo 3.21’de verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi alet seti olan erkeklerin 5’i 8 puan ve altında, 22’si 9 puan ve üstünde erkek kalıpyargı puanı almıştır. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan erkeklerin erkek kalıpyargı puanları kalıpyargısal olanlar ile kalıpyargısal olmayan ve ters yönde kalıpyargısal olanlar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur, (χ^2 (sd=1, n=27)= 10,704 p<,005).

Tablo 3.22 Oyuncak Tercihî Mutfak Seti Olan Kızların Erkek Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
8 puan ve 8 puandan az	2	11,5	-9,5
9 puan ve 9 puandan fazla	21	11,5	9,5
Toplam	23		

$$\chi^2=15,696 \text{ sd}=1 \text{ p}=,000$$

Tablo 3.22’de verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi mutfak seti olan kızların 2’si 8 puan ve altında, 21’i 9 puan ve üstünde erkek kalıpyargı puanı almıştır. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan kızların erkek kalıpyargı puanları kalıpyargısal olanlar ile kalıpyargısal olmayan ve ters yönde kalıpyargısal olanlar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur, (χ^2 (sd=1, n=23)=15,696 p<,001).

Tablo 3.23 Oyuncak Tercih Alet Seti Olan Erkeklerin Kadın Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
8 puan ve 8 puandan az	11	13,5	-2,5
9 puan ve 9 puandan fazla	16	13,5	2,5
Toplam	27		

$$\chi^2 = ,926 \quad sd=1 \quad p=,336$$

Tablo 3.23'te verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi alet seti olan erkeklerin 11'i 8 puan ve altında, 16'sı 9 puan ve üstünde kadın kalıpyargı puanı almıştır. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan erkeklerin kadın kalıpyargı puanları kalıpyargısal olanlar ile kalıpyargısal olmayan ve ters yönde kalıpyargısal olanlar arasında gözlenen fark anlamlı bulunamamıştır, ($\chi^2 (sd=1, n=27) = ,926 \quad p>,05$).

Tablo 3.24 Oyuncak Tercihî Mutfak Seti Olan Kızların Kadın Kalıpyargı Puanı Kategorilerinin Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Gözlenen N	Beklenen N	Fark
8 puan ve 8 puandan az	5	11,5	-6,5
9 puan ve 9 puandan fazla	18	11,5	6,5
Toplam	23		

$$\chi^2=7,348 \text{ sd}=1 \text{ p}=,007$$

Tablo 3.24'te verilen tek örneklem Ki-kare testinin sonucuna göre, oyuncak tercihi mutfak seti olan kızların 5'i 8 puan ve altında, 18'i 9 puan ve üstünde kadın kalıpyargı puanı almıştır. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan kızların kadın kalıpyargı puanları kalıpyargısal olanlar ile kalıpyargısal olmayan ve ters yönde kalıpyargısal olanlar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur, (χ^2 (sd=1, n=23)=7,348 p<,01).

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Araştırmada temel olarak, 5-6 yaş çocuklarının oyuncak tercihleriyle ebeveynlerinden algıladıkları cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin beklentiler arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları kalıpyargısal beklentilerin kalıpyargısal olmayanlardan daha fazla olması beklenmiştir. Çalışmadaki diğer hipotez ise, oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği'nden elde edilen kadın ve erkek kalıpyargı puanları kalıpyargısal olanların, kalıpyargısal olmayanlardan ve ters yönde kalıpyargısal olanlardan daha fazla olacaktır. Ayrıca, cinsiyete göre cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinin durumu ile erkek ve kadın özelliklerine ilişkin cinsiyet kalıpyargılarının tanınırlığındaki fark araştırılmıştır. Çocuklardaki erkek özelliklerine ilişkin cinsiyet kalıpyargılarının tanınırlığının kadın özelliklerine ilişkin cinsiyet kalıpyargıların tanınırlığından daha fazla olacağı, erkek ve kadın özelliklerinin tanınırlığındaki bu farkın erkek çocuklarda kız çocuklara göre daha fazla görüleceği beklenmiştir. Çalışmanın sonucunda araştırma hipotezleri desteklenmiştir.

Araştırmaya katılan 56 çocuğun neredeyse tamamı her iki oyuncak setini de sevdiğini belirtmiştir. Her iki cinsiyetten de yalnızca birer çocuk karşı cinsiyetin oyuncasını sevmeyi söylemiştir. Erkeklerin %28,6'sı, kızların %75'i mutfak setinin kız oyuncası olduğunu; erkeklerin %67,9'u, kızların %25'i mutfak setinin her iki cinsiyet için olduğunu belirtmişlerdir. Sadece erkeklerden 1 kişi mutfak

setinin erkek oyuncuğı olduğunu söylemiştir. Erkeklerin %60,7'si, kızların %67,9'u alet setinin erkek oyuncuğı olduğunu; erkeklerin %35,7'si, kızların %32,1'i alet setinin her iki cinsiyet için olduğunu belirtmişlerdir. Sadece erkeklerden 1 kişi alet setinin kız oyuncuğı olduğunu söylemiştir. Çocukların oyuncak tercihlerine bakıldığında ise büyük bir çoğunluğun cinsiyet tiplerine uygun oyuncaklara yöneldikleri görülmüştür. Kızların %82,1'i mutfak setini, %17,9'u alet setini tercih etmiştir. Erkeklerin %96,4'ü alet setiyle, yalnızca bir kişi karşı cinsiyetin oyuncuğıyla oynamak istediğini söylemiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri olduğuna literatürde de sıkça rastlanmaktadır (Carter ve Levy, 1988; Freeman, 2007; Gökkaya, 1994; Nash ve Fraleigh, 1993; Robinson ve Morris, 1986).

Ebeveynlerin, çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri olmasını destekledikleri görülmüştür. Bu durum önceki yıllarda yapılan çalışmaların bulgularıyla uyumludur (Caldera ve ark., 1989; Langlois ve Downs, 1980; Peretti ve Sydney, 1984). Ayrıca, bazı ebeveynler çocuklarının oyuncak tercihleri için cinsiyete uygunluktan bağımsız yanıtlar belirtmişlerdir. Ebeveynlere sorulan soru ve cevap şıkları oyuncak setlerinden sadece birini seçmeye uygun olmasına karşın kız çocuk sahibi annelerden 4 kişi (%7), babalardan 1 kişi iki oyuncuğı birlikte seçmiştir. Yine kızı olan annelerden biri mutfak setini şaretlese de iki oyuncuğın da olabileceğini belirtmiştir. Bir kız çocuğunun ebeveynleri ise bu soruyu yanıtlamamışlardır. Erkek çocuk sahibi annelerden 3 kişi, babalardan 1 kişi iki oyuncuğı birlikte seçmiştir. Yine oğlu olan annelerden biri alet setini şaretlese de iki oyuncuğın da olabileceğini belirtmiştir. Erkek çocuk sahibi annelerden bir kişi ise seçimi çocuğuna bırakacağını belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda ebeveynlerin kendilerinin belirttikleri (self-report) cinsiyete ilişkin tutumlarının eşitlikçi olduğu görülmektedir (Fagot, 1978; Freeman,

2007). Bu durum cinsiyete ilişkin tutumların zamanla daha eşitlikçi hale gelmesiyle de açıklanabilir.

Çocukların ebeveynlerinden algıladıkları oyuncak tercihi beklentilerine bakıldığında; erkekler (%64,3 mutfak seti, %32,1 alet seti) kızlara (%82,1 mutfak seti, %17,9 alet seti) göre annelerinin karşı cinsiyet tipine uygun oyuncuğu kabulünü daha yüksek değerlendirmişlerdir. Hatta erkeklerden bir kişi annesinin çocuğun yanında kız arkadaşı olduğunda mutfak setini, erkek arkadaşı olduğunda alet setini seçeceğini belirtmiştir. Fakat babadan algılanan beklentiler için durum tersine dönmektedir. Erkekler (%7,1 mutfak seti, %92,9 alet seti) kızlara (67,9% mutfak seti, %32,1 alet seti) göre babalarının karşı cinsiyet tipine uygun oyuncuğu kabulünü daha düşük değerlendirmişlerdir. Freeman'ın (2007) 3 ve 5 yaş çocuklarıyla yaptığı çalışmada benzer durum görülmektedir. Her iki yaş grubundan çocuklar karşı cinsiyetin oyuncuğu ile oynamalarını karşı cinsten ebeveynlerinin daha kolay kabul edeceklerini belirtmişlerdir. Raag ve Rackliff'in (1998) çalışmasında ise bu durum sadece babalardan algılanan beklentilerde ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin babalarının karşı cinsiyetin oyuncuğu ile oynamalarına daha olumsuz, kızların ise babalarının karşı cinsiyetin oyuncuğu ile oynamalarına daha olumlu yaklaşacaklarını algıladıkları görülmektedir. Ayrıca, Seral (1998), 5-6 yaş çocuklarının anneleriyle Türkiye'de yaptığı çalışmanın sonucunda kız çocuk sahibi annelerin oğlu olanlara göre çocuklarındaki cinsiyet rollerini daha fazla desteklediklerini bulmuştur.

Araştırmada yapılan analizlerin sonuçlarına göre oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan erkeklerinin anneden, kızların babadan algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ile kalıpyargısal olmayan beklentiler arasında anlamlı bir fark yoktur. Oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan kızların anneden (20

mutfak seti, 3 alet seti), erkeklerin babadan (1 mutfak seti, 26 alet seti) algıladıkları kalıpyargısal beklentiler ile kalıpyargısal olmayan beklentiler arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. Oyuncak tercihleri cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları kalıpyargısal beklentilerin kalıpyargısal olmayanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu sonuç yapılan diğer çalışmalarla paralel olarak, okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ebeveynlerinden algıladıkları beklentilerle cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Freeman, 2007; Raag, 1999; Raag ve Rackliff, 1998).

Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinin cinsiyete göre değişimine bakıldığında, sadece kızların kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Toplam kalıpyargı bilgisinde ve erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinde erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırmanın sonuçları literatürle uyumludur. Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeği kullanılarak Türkiye’den ve yurt dışından çocuklarla yapılan çalışmalarda da erkeklerin ve kızların kalıpyargı bilgisinin genel olarak farklı olmadığı görülmüştür (Best ve ark, 1977; Kahraman ve Başal, 2011; Özdemir, 2006; Şirvanlı, 1992). Gözlenen bazı farklar ise çalışmalardaki örneklemelerin tamamında değil, yalnızca bir grubundadır. Best ve arkadaşlarının (1977) Amerika, İngiltere ve İrlanda’dan çocuklarla yaptıkları çalışmada yalnızca İngiltere’de erkeklerin toplam kalıpyargı bilgilerinin kızlardan daha yüksek olduğu görülmüştür, bu fark diğer iki ülkeden seçilen örneklemelerde gözlenmemiştir. Şirvanlı’nın (1992) çalışmasında ise erkeklerin erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgilerinin kızlarınkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Kahraman ve Başal’ın (2011) çalışmasında cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinde kız ve erkek çocuklar arasında farklılık

gözenmemiştir. Benzer şekilde Özdemir (2006), yaptığı çalışmada cinsiyetin, cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisi artışına yaştan bağımsız bir etkisi olmadığını yaşla birlikte etkisi olduğunu belirtmiştir.

Erkek ve kadın özelliklerine ilişkin cinsiyet kalıpyargılarının tanınırlığındaki farka bakıldığında, erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla tanındıkları bulunmuştur. Ayrıca, bu farka hem kızlar hem de erkekler için ayrı ayrı bakılmıştır. Erkeklerin erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıları kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla tanındıkları, kızların ise iki cinsiyete ilişkin kalıpyargı bilgilerinin farklı olmadığı görülmüştür. Bu bulgular, önceki çalışmalarda elde edilenlerle örtüşmektedir. Best ve arkadaşlarının (1977) Amerika, İngiltere ve İrlanda'dan çocuklarla yaptıkları çalışmada erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların tanınırlığının kadın özelliğine ilişkin olanlardan daha fazla olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada erkeklerin, erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların, kadın özelliklerine ilişkin kalıpyargılardan daha fazla farkında oldukları, kız çocuklarının ise cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları farkındalığının iki cinsiyet için değişmediği bulunmuştur. Ward (1985), Malezya'da yaptığı çalışmasında her iki cinsiyetteki çocuklarda erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisinin kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla olduğunu ve bu durumun erkeklerde kızlardan daha belirgin (yüksek) olduğunu gözlemlemiştir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların tanınırlığının kadın özelliklerine ilişkin olanlardan daha fazla olduğu görülmektedir (Kahraman ve Başal, 2011; Şirvanlı,1992). Bu durumun, erkek özelliklerine ilişkin kalıpyargıların davranışsal oldukları için daha erken öğrenilmelerinden kaynaklanması muhtemeldir (Best ve ark., 1977).

Araştırmanın bulgularına göre, oyuncak tercihi cinsiyet tiplerine uygun olan çocukların kadın ve erkek kalıpyargı puanlarına göre kalıpyargısal olanlar kalıpyargısal olmayanlardan ve ters yönde kalıpyargısal olanlardan daha fazladır. Sadece alet setini tercih eden erkeklerde, kadın kalıpyargı puanları için bu fark gözlenememiştir. Bu ilişkisel bulgular, Raag'ın (1999) yaptığı deneysel çalışmanın sonucuyla tutarlıdır. Raag (1999), çalışmasında kızların mutfak setiyle oynamalarının sadece cinsiyet kalıpyargılarının farkındalığıyla açıklanabilirken; erkeklerin alet setine yönelmelerinin kalıpyargı bilgisinden bağımsız olarak algılanan beklentilerle açıklanabildiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Gökaya (1994), 4 ve 6 yaş çocuklarının cinsiyete uygun oyuncak tercihlerinin nedeni sorulduğunda çocukların çoğunlukla cinsiyetlerine ilişkin cevaplar verdiklerini ve bu durumun 6 yaş grubunda 4 yaş grubuna göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında, 5-6 yaş çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri olduğu ve cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgilerinin geliştiği görülmektedir. Çocukların aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları beklentiler, karşı cinsiyetteki ebeveynlerinden algıladıklarına göre daha kalıpyargısalıdır. Çocukların cinsiyet tiplerine uygun oyuncak tercihleri ile aynı cinsiyette olan ebeveynlerinden algıladıkları beklentiler ve kalıpyargı bilgilerinin ilişkili olduğu da bulunmuştur. Çocukların neredeyse tamamının oyuncak setlerinin her ikisini de sevdiklerini belirtmelerine karşın; ebeveynler çocuklarının karşı cinsiyetin oyuncasını sevme durumlarını çocuklarından çok daha düşük değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin çocuklarının cinsiyet tiplerine uygun oyuncaklarla oynamalarını destekledikleri görülmüştür. Buradan yola çıkılarak çocukların oyuncak tercihlerine cinsiyet kalıpyargılarının yansımada ebeveynlerin rolü olduğu söylenebilir. Bu çalışma, çocukların hayatlarında cinsiyet

kalıpyargılarının yer edinmesinde ebeveynlerin beklentilerinin önemini göstermektedir. Hem erken hem de ileri dönemlerde çocukları için kısıtlayıcı olmaması için ebeveynlerin cinsiyete ilişkin beklentilerinin eşitlikçi olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Sadece orta ve üst sosyoekonomik seviyeden katılımcılarla gerçekleştirilmiş olması araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Farklı sosyoekonomik seviyelerden seçilen örneklemelerin karşılaştırıldığı çalışmalar yapılarak cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargı bilgisi (örn; Tarrier ve Gomes, 1981), algılanan ebeveyn beklentileri ve oyuncak tercihleri üzerinde sosyoekonomik seviyenin etkisi incelenebilir.

Araştırmanın diğer sınırlılığı ise oyuncak tercihinin her iki cinsiyet için birer oyuncak seti ile belirlenmesidir. Cinsiyet tipine uygun oyuncak sayısı artırılarak ve cinsiyet açısından nötr oyuncaklar eklenerek araştırmanın zenginleştirilebileceği önerilebilir. Bunun yanı sıra örneklem büyüklüğü yükseltilerek analizlerde parametrik testler kullanılıp popülasyona genellenilebilecek bulgular elde edilebilir.

Bu çalışmada okul öncesi dönem 5-6 yaş çocuklarının algıladıkları cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ebeveyn beklentileri ile oyuncak tercihleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Daha büyük yaşta çocuklarla ve ergenlerle ilgi alanları, meslek seçimi gibi oyuncak tercihleri dışındaki alanlarda ebeveynlerden algılanan cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin beklentilerin etkisi araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Banerjee, R. (2005). Gender identity and the development of gender roles. S. Ding & K. Littleton (Ed.), *Children's social and personal development* içinde (pp. 141-180). UK: Blackwell Publishing.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*(2), 155-162.
- Bem, S. L. (1975). Sex role adaptability: One consequence of psychological androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology, 31*(4), 634-643.
- Bem, S. L. (1977). On the utility of alternative procedures for assessing psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 45*(2), 196-205.
- Best, D. L., Williams, J. E., Cloud, J. M., Davis, S. W., Robertson, L. S., Edwards, J. R., ve ark. (1977). Development of sex-trait stereotypes among young children in the United States, England, and Ireland. *Child Development, 48*, 1375-1384.
- Blakemore, J. E. O., Berenbaum, S. A., & Liben, L. S.(2009). Gender development. New York: Psychology Press.
- Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review, 106*(4), 676–713.
- Caldera, Y. M., Huston, A. C., & O'Brein, M. (1989). Social interactions and play patterns of parents and toddlers with feminine, masculine and neutral toys. *Child Development, 60*, 70-76.
- Carter, D. B., & Levy, G. D. (1988). Cognitive aspects of early sex-role development: The influence of gender schemas on preschoolers' memories and preferences for sex-typed toys and activities. *Child Development, 59*, 782-792.
- Eagly, A. H., Beall, A. E., & Sternberg, R. J. (Ed.). (2004). *The psychology of gender*. (2nd ed.). NY: The Guilford Press.
- Fagot, B. I. (1978). The influence of sex of child on parental reactions to toddler children. *Child Development, 49*(2), 459-465.
- Fagot, B. I., Leinbach, M. D., O'Boyle, C. (1992). Gender labeling, gender stereotyping, and parenting behaviors. *Developmental Psychology, 28*(2), 225-230.

- Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' perceptions of gender appropriate toys and their parents' beliefs about genderized behaviors: miscommunication, mixed messages, or hidden truths? *Early Childhood Education Journal*, 34(5), 357-366.
- Freud, S. (1927). Some psychological consequences of the anatomical distinction between the sexes. *International Journal of Psychoanalysis*, 8, 133-142.
- Friedman, C. K., Leaper, C., & Bigler, R. S. (2007). Do mothers' gender-related attitudes or comments predict young children's gender beliefs? *Parenting: Science and Practice*, 7(4), 357-366.
- Gökkaya, F. (1994). Anne-babaların cinsiyet rolü algıları ve cinsiyete uygun çocuk yetiştirme eğilimleri ile okul öncesi çocuklarının cinsiyet rolü gelişimi (oyuncak tercihi ile) arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1986). Status of women in Turkey: Cross-cultural perspectives. *International Journal of Middle East Studies*, 18(4), 485-499.
- Kahraman, P. B. & Başal, H. A. (2011). Anne eğitim düzeyine göre çocukların cinsiyet kalıpyargıları ile oyun ve oyuncak tercihleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 1344-1366.
- Kenrick, D. T., Trost M. R., & Sundie, J. M. (2004). Sex roles as adaptations: An evolutionary perspective on gender differences and similarities. A.H. Eagly, A. E. Beall, & R. J. Sternberg (Ed.), *The psychology of gender* içinde (pp. 65-91). NY: The Guilford Press.
- Kuhn, D., Nash, S.C. & Brucken, L. (1978). Sex role concepts of two- and three-year-olds. *Child Development*, 49, 445-451.
- Langlois, J. H., & Downs, A. C. (1980). Mothers, fathers, and peers as socialization agents of sex-typed play behaviours in young children. *Child Development*, 51, 1217-1247.
- Levy, G. D., Barth, J. M., & Zimmerman, B. J. (1998). Associations among cognitive and behavioral aspects of preschoolers' gender role development. *The Journal of Genetic Psychology*, 159(1), 121-126.
- Martin, C. L., & Halverson, C.F. (1981). A schematic processing model of sex typing and stereotyping in children. *Child Development*, 52, 1119-1134.
- Miller, P. H. (2008). Freud ve Erikson'un psikoanalitik kuramları. B. Onur (Ed.), *Gelişim psikolojisi kuramları* içinde (pp. 151-227). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Nash, A. & Fraleigh, K. (1993). The influence of older siblings on the sex-typed toy play of young children. Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans, LA.

- Nelson, A. (2005). Children's toy collections in Sweden—A less gender-typed country? *Sex Roles, 52*(1/2), 93-102.
- Özdemir, E. (2006). Okulöncesi dönem çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pasterski, V. L., Geffner, M. E., Brain, C., Hindmarsh, P., Brook, C., & Hines, M. (2005). Prenatal hormones and postnatal socialization by parents as determinants of male-typical toy play in girls with Congenital Adrenal Hyperplasia. *Child Development, 76*(1), 264-278.
- Peretti, P. O., & Sydney T. M. (1984). Parental toy choice stereotyping and its effects on child toy preference and sex-role typing. *Social Behavior and Personality, 12*(2), 213-216.
- Raag, T. (1999). Influences of social expectations of gender, gender stereotypes, and situational constraints on children's toy choices. *Sex Roles, 41*(11/12), 809-831.
- Raag, T., & Rackliff, C. L. (1998). Preschoolers' awareness of social expectations of gender: relationships to toy choices. *Sex Roles, 38*(9/10), 685-700.
- Reber, A. S., & Reber E. S. (2001). *Dictionary of psychology*. (3rd ed.). Penguin Books.
- Rheingold, H.L., & Cook, K.V. (1975). The contents of boys' and girls' rooms as an index of parents' behavior. *Child Development, 46*, 459-463.
- Robinson, C. C., & Morris J. T. (1986). The gender-stereotyped nature of Christmas toys received by 36-, 48-, and 60-month-old children: A comparison between nonrequested vs requested toys. *Sex Roles, 15*(1/2), 21-32.
- Roopnarine, J. L. (1986). Mothers' and fathers' behaviors toward the toy play of their infant sons and daughters. *Sex Roles, 14*(1/2), 59-68.
- Seral, E. G. (1998). Mother characteristics influencing the encouragement of sex-typed activities in preschool children. Unpublished master thesis. Boğaziçi University Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Shaffer, D. R. (2009). Sex differences, gender-role development and sexuality. *Social and personality development*. (6th ed.), (239-283). US: Wadsworth Cengage Learning.
- Sunar, D. G. (1982). Female stereotypes in the United States and Turkey: An application of functional theory to perception in power relationships. *Journal of Cross Cultural Psychology, 13*(4), 445-460.

- Şirvanlı, D. Ö. (1992). Annenin çalışma durumu ve ebeveynin benimsediği cinsiyet rolü değişkenlerinin çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargılarının gelişimi üzerindeki rolleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tarier, N., & Gomes, L. F. (1981). Knowledge of sex-trait stereotypes: effects of age, sex, and social class on Brazilian children. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 12(1)*, 81-93.
- Thompson, S. K. (1975). Gender labels and early sex role development. *Child Development, 46*, 339-347.
- Trautner, H.M., Ruble, D.N., Cyphers, L., Kirsten, B., Behrendt, R., & Hartmann, P. (2005). Rigidity and flexibility of gender stereotypes in childhood: Developmental or differential? *Infant and Child Development, 14*, 365-381.
- Ward, C. (1985). Sex trait stereotypes in Malaysian children. *Sex Roles, 12*, 35-45.
- Williams, J. E., Bennett, S. M., & Best, D. L. (1975). Awareness and expression of sex stereotypes in young children. *Developmental Psychology, 11(5)*, 635-642.

EKLER

EK 1

BİLGİ VE ONAY FORMU

Sayın Veli,

Bu formun amacı sizi Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü tarafından yürütülen bir araştırma hakkında bilgilendirmek ve yardımlarınızı istemektir. Araştırma okulöncesi dönemdeki çocukların oyuncak tercihlerine yöneliktir.

Araştırmanın verilerinin 5-6 yaşlarındaki anaokulu öğrencileri ve ebeveynlerinden toplanması planlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çocuğunuzun okulu ve çocuğunuz tesadüfen seçilmiş ve onun aracılığı ile de size ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında çocuğunuzla yapılacak uygulama yaklaşık 15 dakika sürecektir ve siz velilerden sosyodemografik bilgi formu ile anne ve babanın ayrı ayrı dolduracağı yedişer soruluk birer form doldurmanız istenecektir.

Araştırmaya katılmaya karar verirseniz, çalışmada kullanılacak olan ölçekler çocuğunuz aracılığıyla sizlere iletilecektir. Hedefimiz, tek tek kişiler hakkında değerlendirme yapmak değil; bazı genel eğilimleri belirleyebilmektir. Vereceğiniz bilgiler sadece araştırma amaçlı kullanılacak ve tamamen gizli tutulacaktır.

Yardımlarınız ve ayırdığınız zaman için şimdiden teşekkürler.

Saygılarımla

Maltepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

Onuray Güney

Annenin adı, soyadı :

Babanın adı, soyadı :

Çocuğun adı, soyadı:

Bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum. Hayır () Evet ()

İmza:

Lütfen araştırmaya katılmayı düşünüp düşünmediğinize dair ilgili kısmı işaretleyerek bu mektubu **ertesi gün** çocuğunuzla okula gönderiniz

EK 2

Cinsiyet Kalıpyargı Ölçeğinde Yer Alan Kadın (K) Ve Erkek (E) Sıfatları

Sıfat	Kalıpyargı
1. Duygusal	K
2. Saldırgan	E
3. Maceracı	E
4. Kıymet bilir	K
5. Güçsüz	K
6. Bağımsız	E
7. Düzensiz	E
8. Geveze	K
9. Kararsız	K
10. Azimli	E
11. Şakacı	E
12. Nazik	K
13. Müsrif	K
14. Acımasız	E
15. Soğukkanlı	E
16. Huysuz	K
17. Utangaç	K
18. Kendini beğenmiş	E
19. Kaba	E
20. Şikâyetçi	K
21. Cana yakın	K
22. Sert	E
23. Yüksek sesle konuşan	E
24. Heyecanlı	K
25. Sevecen	K
26. Sözünü geçiren	E
27. Kendine güvenen	E
28. Yufka yürekli	K
29. Bağımlı	K
30. Mantıklı	E
31. Güçlü	E
32. Bilgili ve görgülü	K

Şirvanlı (1992)

EK 3

CİNSİYET KALIPYARGI ÖLÇEĞİ

1. Bu insanlardan biri duygusal. Her şey kötü gittiğinde ağladığı gibi, bazı sevindirici olaylar karşısında da ağlıyor. Sence duygusal olanı bunlardan hangisi?
2. Bu insanlardan biri her zaman diğer insanları itip onlarla kavgaya giriyor. Sence kavgacı olanı bunlardan hangisi?
3. Bu gördüklerinden biri maceracı bir insan. Vahşi ormanlarda ava çıkıyor, aslanlar fillere karşılaşıyor. Sence maceracı olanı bunlardan hangisi?
4. Bu insanlardan birisi kendisine bir hediye verildiği zaman, bundan çok hoşnut oluyor. Her zaman “teşekkür ederim” diyor. Sence her zaman teşekkür eden bunlardan hangisi?
5. Bu gördüklerinden biri güçsüz bir insan. Ağır şeyleri kaldırabilmek için yardıma ihtiyaç duyuyor. Sence güçsüz olanı bunlardan hangisi?
6. Bu gördüklerinden biri kendi başına idare edebilen bir insan. Ona yardım etmesi ya da yol göstermesi için kimseye ihtiyaç duymuyor. Sence kendi başına idare edebilen bunlardan hangisi?
7. Bu gördüklerinden biri düzensiz bir insan. Eşyalarını hiç toplamıyor, giyeceklerini hep yere atıyor. Sence düzensiz olanı bunlardan hangisi?
8. Bu gördüklerinden biri geveze bir insan. Bazen hiç susmaksızın konuşuyor. Sence geveze olanı bunlardan hangisi?
9. Bu insanlardan biri durmadan fikir değiştiriyor. Şimdi “evet” dediği şeye, beş dakika sonra “hayır” diyor. Sence durmadan fikir değiştiren bunlardan hangisi?
10. Bu insanlardan biri o kadar azimli ki, bir şeye sahip olmak istediğinde ne yapıp edip, parasını biriktiriyor ve onu alıyor. Sence azimli olan bunlardan hangisi?
11. Bu gördüklerinde biri şakacı bir insan. Gülmeyi çok seviyor ve diğer insanları güldüren komik hikayeler anlatıyor. Sence şakacı olanı bunlardan hangisi?
12. Bu gördüklerinden biri nazik bir insan. Örneğin bir köpek yavrusunu kucağına aldığı zaman onu incitmemeye dikkat ediyor. Sence nazik olan bunlardan hangisi?
13. Bu gördüklerinden birisi gereksiz şeylere para harcayan bir insan. Sık sık gerçekten ihtiyacı olmadığı şeyleri satın alıyor. Sence gereksiz şeyler satın alan bunlardan hangisi?
14. Bu gördüklerinden biri acımasız bir insan. Diğer insanlara bilerek zarar veriyor ve onları üzüyor. Bahçesine giren köpeklere de taş atıyor. Sence acımasız olan bunlardan hangisi?
15. Bu gördüklerinden biri soğukkanlı bir insan. İyi ya da kötü olaylar karşısında çabuk heyecanlanmıyor. Sence soğukkanlı olan bunlardan hangisi?

16. Bu insanlardan biri yapmaları gereken şeyler hakkında çevresindekilere durmadan söyleniyor. İstedikleri yapılsa bile söylenmeye devam ediyor. Sence her zaman söylenen bunlardan hangisi?
17. Bu gördüklerinden biri utangaç bir insan. Diğer insanlarla konuşmaktan korkan, sessiz biri. Sence utangaç olanı bunlardan hangisi?
18. Bu gördüklerinden biri kendini beğenmiş bir insan. Daima kendi yaptıklarının çok iyi olduğunu söylüyor. Sence kendini beğenmiş olanı bunlardan hangisi?
19. Bu insanlardan birinin kaba davranışları var ve çirkin sözler söylüyor. Sence çirkin sözler söyleyen bunlardan hangisi?
20. Bu gördüklerinden biri mız mız bir insan. Hiçbir neden olmaksızın sürekli şikayet ediyor. Sence mız mız olan bunlardan hangisi?
21. Bu gördüklerinden biri cana yakın bir insan. Birinin dikkatini çekmek istediğinde ona gülümsüyor. Sence cana yakın olan bunlardan hangisi?
22. Bu gördüklerinden biri sert bir insan. Birisi yanlış bir şey yaptığında kaşlarını çatıyor ve onun cezalandırılmasını istiyor. Sence sert olanı bunlardan hangisi?
23. Bu gördüklerinden biri yüksek sesle konuşan bir insan. Onun sesi evin her tarafından duyulabiliyor. Eğer evin içinde konuşuyorsa onun sesini sokaktan bile duyabilirsin. Sence yüksek sesle konuşan bunlardan hangisi?
24. Bu gördüklerinden biri çabuk heyecanlanan bir insan. Beklenmedik bir şey olduğunda şaşırıyor. Kapı hızla çarparsa, yerinden sıçrıyor. Sence çabuk heyecanlanan hangisi?
25. Bu gördüklerinden biri sevgi dolu bir insan. Birinden hoşlandığı zaman, ona sarılıp,öpüyor. Sence sarılıp öpmeyi seven bunlardan hangisi?
26. Bu gördüklerinden birisi sözünü geçiren bir insan. Sana bir şey yapmanı söylediğinde onu yapmak zorundasın. Sence sözünü geçiren bunlardan hangisi?
27. Bu gördüklerinden biri kendisine çok güvenen bir insan. İşini en iyi şekilde yapacağından emin. Sence kendisine çok güvenen bunlardan hangisi?
28. Bu gördüklerinden biri yufka yürekli bir insan. Örneğin yaralı bir kedi yavrusu gördüğünde çok üzülüyor. Sence yufka yürekli olanı bunlardan hangisi?
29. Bu insanlardan biri diğer insanlara çok bağımlı. Hem ne yapacağına karara verirken hem de işlerini görürken, başkalarına ihtiyaç duyuyor. Sence başkalarına ihtiyaç duyanı bunlardan hangisi?
30. Bu insanlardan biri bir problemle karşılaştığında, yapması gereken en iyi şeyin ne olduğuna karar vermeden önce oturup iyice düşünüyor. Sence problemlerini iyice düşünerek çözeni bunlardan hangisi?

31. Bu gördüklerinden biri çok güçlü bir insan. Ağır şeyleri kendi başına kaldırabiliyor. Sence güçlü olanı bunlardan hangisi?

32. Bu gördüklerinden biri çok bilgili ve görgülü bir insan. Her zaman her şeyin en doğrusunu yapıyor. Sence bilgili ve görgülü olanı bunlardan hangisi?

Şirvanlı (1992)

EK 4

OYUNCAK SETLERİ

A

B

EK 5

ÇOCUKLARLA YAPILACAK GÖRÜŞMEDE SORULACAK SORULAR

1- Bu oyuncuğı sevdiñ mi? Sevdim() Sevmedim()

2- Sence bu oyuncak; kızlar için mi, erkekler için mi, her ikisi için mi? K() E() K&E()

3- Bu oyuncakların hangisiyle oynamak istersin? Alet seti() Mutfak seti()

4- Baban bu oyuncakların hangisiyle oynamanı ister? Alet seti() Mutfak seti()

5- Annen bu oyuncakların hangisiyle oynamanı ister? Alet seti() Mutfak seti()

EK 6

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1- Araştırmaya katılacak çocuğun doğum tarihi:

2- Araştırmaya katılacak çocuğun cinsiyeti:

3- Annenin yaşı: Babanın yaşı:

4- Anne için eğitim durumu: () okur-yazar değil

() okur-yazar

() ilkokul mezunu

() ortaokul mezunu

() lise mezunu

() üniversite/yüksek okul ve üzeri mezunu

5- Baba için eğitim durumu: () okur-yazar değil

() okur-yazar

() ilkokul mezunu

() ortaokul mezunu

() lise mezunu

() üniversite/yüksek okul ve üzeri mezunu

6- Ailenizin yaklaşık olarak aylık toplam geliri: () - 1000 TL

() 1000 - 2000 TL

() 2000 - 4000 TL

() 4000 - 6000 TL

() 6000 - 10000 TL

() 10000 - TL

7- Ailenizin gelir düzeyini nasıl değerlendirirsiniz?: () düşük () orta () yüksek

8- Annenin mesleği: Annenin şu anda yaptığı iş:

9- Babanın mesleği: Babanın şu anda yaptığı iş:

10- Evde anne, baba ve çocuk dışında yaşayan kimler var?:

EK 7

Sayın Veli,

Sizlere verilen soru formları çocuklarınızın oyuncak tercihleri hakkında bilgi edinebilmek için hazırlanmıştır. Formlardan biri annenin, diğeri babanın cevaplaması içindir. Her soruyu dikkatlice okuduktan sonra size uygun olan cevabı işaretleyiniz/veriniz. Formda doğru veya yanlış cevap yoktur. Önemli olan sizin gerçek düşüncelerinizdir. Sizden alınan bütün bilgiler kesinlikle gizli kalacaktır ve sadece araştırma için kullanılacaktır. İlginiz için şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla
Maltepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi
Onuray Güney

EK 8

BABA İÇİN SORU FORMU

1- Çocuğunuz A fotoğrafındaki oyuncadı sever mi?
() sever () sevmez

2- Sizce A fotoğrafındaki oyuncak hangisi için uygun?
() kız çocuklar için
() erkek çocuklar için
() her ikisi için

3- Çocuğunuz B fotoğrafındaki oyuncadı sever mi?
() sever () sevmez

4- Sizce B fotoğrafındaki oyuncak hangisi için uygun?
() kız çocuklar için
() erkek çocuklar için
() her ikisi için

5- Çocuğunuzun bu oyuncaklardan hangisiyle oynamasını istersiniz?
() A fotoğrafındaki
() B fotoğrafındaki

EK 9

ANNE İÇİN SORU FORMU

1- Çocuğunuz A fotoğrafındaki oyuncadı sever mi?
() sever () sevmez

2- Sizce A fotoğrafındaki oyuncak hangisi için uygun?
() kız çocuklar için
() erkek çocuklar için
() her ikisi için

3- Çocuğunuz B fotoğrafındaki oyuncadı sever mi?
() sever () sevmez

4- Sizce B fotoğrafındaki oyuncak hangisi için uygun?
() kız çocuklar için
() erkek çocuklar için
() her ikisi için

5- Çocuğunuzun bu oyuncaklardan hangisiyle oynamasını istersiniz?
() A fotoğrafındaki
() B fotoğrafındaki

ÖZGEÇMİŞ

ONURAY GÜNEY: 1987 yılında Afyon'da doğdu. İlköğrenimi ve liseyi (Buca Anadolu Lisesi'nde) İzmir'de tamamladı. 2005 yılında Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü'ne girdi, 2010 yılında mezun oldu. 2005-2006 eğitim döneminde Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Hizmet Kulübü'nün Gözler Projesi'nde, 2005 ve 2008 yılları arasında İnsancıl Proje Takımı'nda gönüllü olarak yer aldı. 2009 yılında iki ay boyunca Özel Elma Anaokulu'nda staj yaptı. 2010 yılında Maltepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı'na başladı. Raven Standart Progresif Matrisler Testi, Bender-Gestalt Görsel Motor Algılama Testi, Ankara Gelişim Tarama Envanteri, Peabody Resim Kelime Eşleştirme Testi eğitimlerini tamamladı.